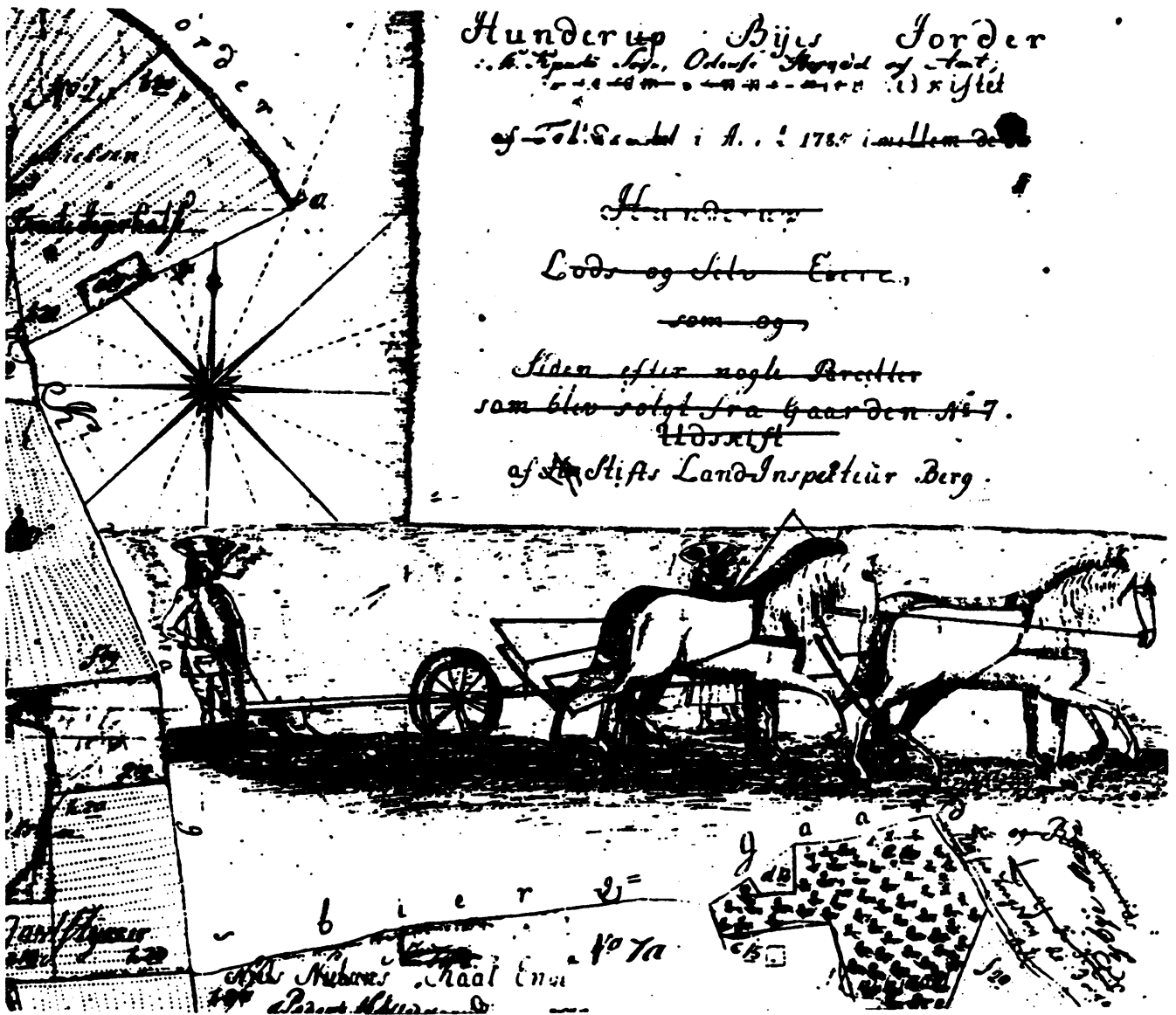

LANDSBYREGISTRERING I FYNS AMT

Historiske forhold

TOMMERUP KOMMUNE

FYNS AMTSKOMMUNE

Udvalget for teknik og miljø

1983

2. oplag, sept. 1992

Indhold

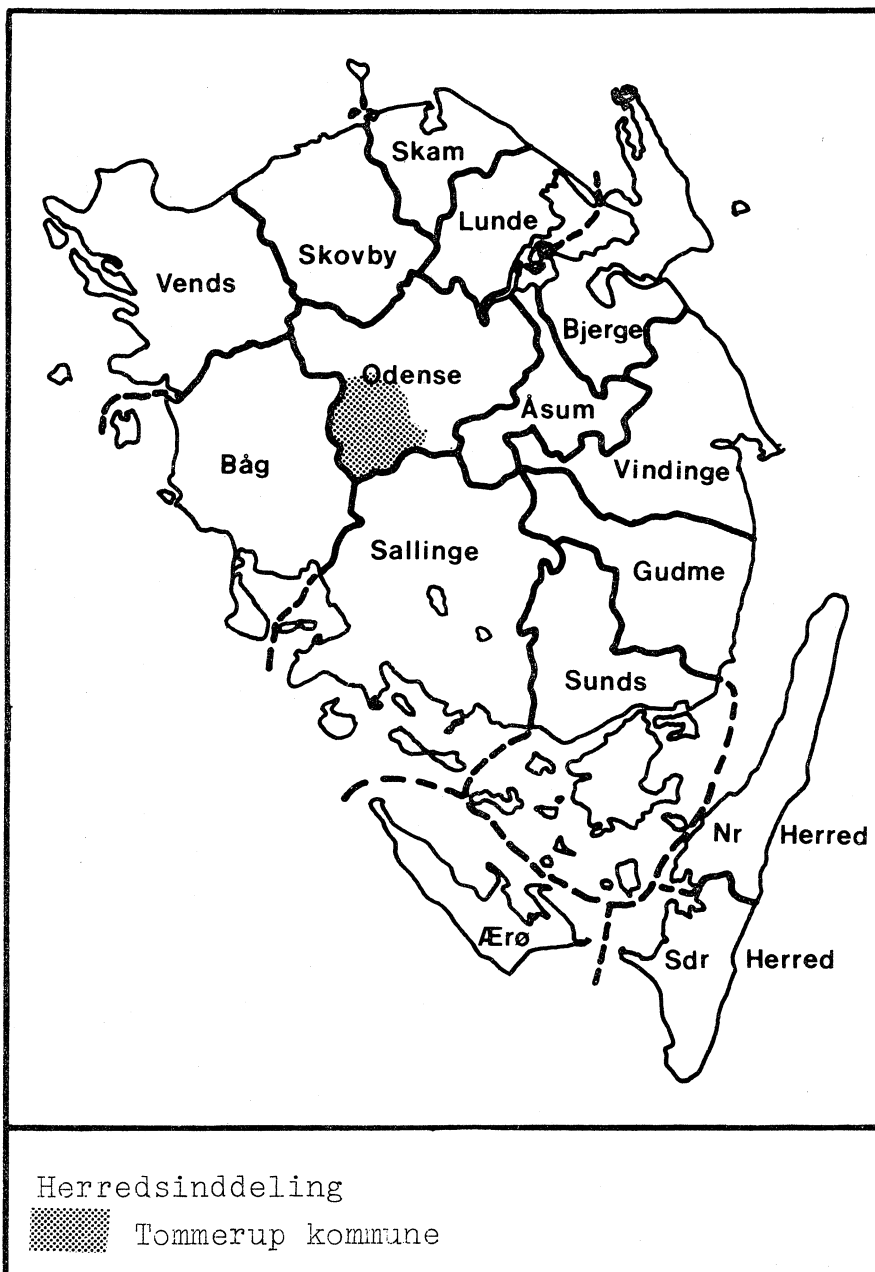

	Side.
Indledning	2
Herredsbeskrivelse	3
<u>Brylle sogn</u>	
Brylle	7
Gundestrup	19
Render	31
<u>Tommerup sogn</u>	
Tommerup	43
<u>Verninge sogn</u>	
Bregnemose	57
Hjelmerup	69
Langsted	81
Nårup	93
Verninge	107

INDLEDNING

Denne rapport indeholder en undersøgelse og vurdering af de kulturhistoriske interesser i landsbyerne i Tommerup kommune.

For så vidt angår en nærmere beskrivelse af undersøgelsens baggrund og tilrettelæggelse samt forklaringer til de anvendte skemaer og kort, henvises til rapporten LANDSBYREGISTRERING I FYNS AMT - FORELØBIG ORIENTERING, 1983.

ODENSE HERRED - bebyggelsesudvikling 1500 - 1900.

Tommerup kommune udgør en del af Odense herred. For at kunne sammenligne de enkelte landsbyers ressourcemæssige og udviklingsmæssige forhold bringes i det følgende en beskrivelse af bebyggelsesudviklingen i herredet fra år 1500 til år 1900.

ODENSE HERRED

Odense herred er Fyns mest udprægede indlands-herred. Med sine 31.407 ha strækker det sig fra yderst frugtbare morænesletter i øst til øens mest urolige og mindst frugtbare terræn i vest ved Vissenbjerg. Såvel hvad angår ressourceforhold som bebyggelsesstruktur ligger Odense herred totalt set tæt ved det fynske gennemsnit, men dette resultat fremgår som en balance mellem herredets ekstremer: Vissenbjerg sogn og birk blev først indlemmet i herredet i 1700-tallet. Birket fulgte tidligere Rugård len, og lå således i Skovby herred. I 1688 var opdykningsprocenten 45 (uden Vissenbjerg sogn: 47). I herredets vestlige skovrige del var agerbruget af beskedent omfang, men man supplerede her økonomien med bl.a. skovbrug, frugthaver og tørvegravning. Odense købstads nærværelse kan omkring 1800 spores ved, at de nærmeste landsbyer har relativt store kvægbesætninger med henblik på mælkesalg etc.

Herredet vurderedes i 1664 til 5001 tdr. hartkorn, i 1688 tilsvarende til 5037 tdr. hartkorn og i 1844 til 5460 tdr. hartkorn. Forholdet mellem 1664 hartkornen og det i 1688 viser, at herredets landgilde var forholdvis lavt sat i forhold til resten af øen, hvilket givetvis hænger samme med herredets helt specielle besiddelsesforhold.

Sognene omkring Odense var i senmiddelalderen totalt beherskede af byens gejstlige institutioner (bisp, klostre og kirker), medens selvejere og kronfæstegods dominerede i herredets vestlige del (vissenbjerg og Tommerup sogne). Ved reformationen blev kronen med et slag herredets omtrentlige enebesidder med mere end 80% af gårdtallet. Som følge heraf kom adelig gods-samling aldrig til at spille den store rolle, og fra reformationen til enevælden fandtes kun adelige hovedgårde i Stenløse sogn. Efter svenskekrigene foretog kronen en række større gældsudlæg i gods, hvilket i dette område især

ramte det gamle Dalum Kloster gods (Christiansdal), der solgtes i 1662. Godset generhvervedes dog til kronen i 1718. Frem til 1764 var kronen herefter næsten ene lodsejer i herredet, hvis gårde var udlagt til ryttergods, men i dette år solgtes krongodset ved en kæmpeauktion. I herredets vestlige del købte de fleste fæstere deres egne gårde, medens de centrale godskomplekser omkring Odense blev proprietærgods. Af nye hovedgårde opstod Alykkegård og Marienlund. I 1803 var der dog i herredet kun to hovedgårde med tilhørende bøndergods, nemlig Christiansdal og Alykkegård. Herudover var dog flere hovedgårde fra Åsum herred lodsejere i herredet.

Allerede omkring 1800 var halvdelen af bøndergårdene gået over til selveje, og i 1850 var denne proces stort set afsluttet for gårdenes vedkommende, medens husene haltede noget efter.

I Vissenbjerg sogn var i senmiddelalderen over halvdelen af bønderne selvejere, og selvejet holdt sig helt frem i 1700-tallet (nedenfor er selvejere regnet under kronens gods). Ved krongodssalget i 1764 vandt selvejet atter stærk fremgang i skovegnene, åbenbart fordi de nye selvejere kunne betale gårdene med skovhugst. Hertil kom dog, bl.a. i Ubberud sogn, en meget kraftig udparcellering allerede sidst i 1700-tallet. I Vissenbjerg sogn havde de 116 selvejergårde og -bol således omkring år 1800 138 fæstehuse under sig.

I den ældste del af materialet er det ikke muligt at følge gårdtallet i Odense Købstads tre landsogne, hvorfor de er udeladt af statistikken, ligesom Vissenbjerg birk har måttet skilles ud. Herredet har stort set uændret gårdtal fra 1511 til 1774, medens der fra 1774 til 1850 er tale om en ekspansion på 54%, givetvis i forbindelse med den tidlige overgang til selveje. Efter 1850 stagnerer gårdvæksten.

Hustallet synes pænt voksende fra 1511 til 1774, hvorefter væksten accelererer kraftigt frem til 1850 for herefter at stagnere noget. På tilsvarende vis er befolkningstilvæksten kraftigst i 1800-tallets første halvdel. For hele perioden 1787 til 1901 er der tale om godt og vel en fordobling.

Gårdstørrelsen var i 1688 forholdsvis høj, omend der også her er tale om et lidt atypisk gennemsnit mellem på den ene side smågårdene i vest og de meget udprægede storgårde -landsbyer omkring Odense. Som følge af den kraftige udparcellering falder gårdstørrelsen brat i 1800-tallets første halvdel.

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			83%	86%	0%	2%	17%	12%
1844	94%	70%			6%	30%		
1903	100%	88%			0%	12%		

STATISTIK

Areal: 31.407 ha, heraf opdyrket 1688: 45%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	5001	5037	5460				
Bebyggelsesenheder: (NB. - eksklusiv Odense Købstads tre landsogne).							
	1511	1572	1664	1688	1774	1844	1903
Odense herred	501	475	496	496			
gårde	-	571<	583<	594<	599	923	984
Vissenbjerg birk.	-	96	87	98			
Odense herred	23	-	144	180	528	1588	2452
huse	-	-	215<	245<	65		
Vissenbjerg birk.			71				
Huse m/ jord:							
Huse u/ jord:							
I alt:			798	839	1127	2511	3436
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn: Bøndergårde angivet i %							
	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit			
1664	25	38	37	7,6			
1688	24	41	36	7,4			
1844	53	33	14	4,5			
1903	61	27	12	4,2			
Folketæl:							
		1787	1845	1901			
Voksne:							
Børn:							
I alt:		8799	15261	19530			

BRYLLE

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
-----------------	-------------------	----------------------	-----------------

Navn: Brylle	Navnetype:
------------------------	-------------------

Bemærkninger: Brylle er nævnt første gang 1286-1300 i formen Britthal. Det er dog ikke sikkert, at dokumentet mener netop dette Brylle. Navnets oprindelse er meget usikker, men Danmarks Stednavne angiver som en svag mulighed, at der kan foreligge et oprindeligt adjektiv "brytal", som betyder "som er tilbøjelig til at bryde igennem, bryde sig vej", anvendt som ånavn om Borreby Møllebæk.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
------------------------------	--

Bemærkninger: En adelby er en landsby, som i modsætning til torperne ikke er anlagt ved udflytning. Brylle er kirkeby.

Historiske tildragelser: På gården St. Skræppenborg boede 1822-41 den som lægprædikant kendte bonde Ole Peter Holm Larsen, kaldet Skræppenborg. En mindesten er rejst for ham ved gården 1923.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slyngget vejby.

Hovedparten af gårdene ligger langs den østvestgående bygade. Fire gårde og en del huse ligger langs en nordgående vej, der fører forbi kirken.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning

år: 1785   figur: Blokudskiftning.

d. Udflytning

- ved udskiftningen 9 gårde en en del huse.
 efter udskiftningen Ca. 40%.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: Trevangsrug   rotation: 2/1
vangeantal: 4

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Moræneflade med hedeslette og åse. Moræneflade delt i to niveauer, idet skellet mellem Vissenbjergområdet og dødislandskabet og sydvest-nordøst orienteret landskab går her.

jordbund: Moræneler med sengl. ferskvandssand, samt mindre alluv. dynd og tørveforekomster.

naturlig afgrænsning: Bække mod øst og syd.

- overvejende ager.
 overvejende med større indhold af
 blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Godt og vel halvdelen af gårdene ligger på deres oprindelige tomter. De udflyttede gårde er erstattet af parcelhuse. Bytomten bærer præg af et nyere vejanlæg.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

En del bevaret.

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevsareal størsteparten opdyrket

Sydøst for den oprindelige landsbytomt er opført et større parcelhus-kvarter.

Ellers er ressourceområdet præget af enlige udflyttergårde.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 856 ha, heraf opdyrket 1688: 72%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	177	202	161				
Bebyggelsesenheder:							
	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	25	25	26	25	26	41	42
Huse:	3	1	2		11		
Huse m/ jord:				1		49	52
Huse u/ jord:				6		11	31
I alt:	28	26	28	32	37	101	125
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
(54)	1664	4	17	5	6,8		
(56)	1688		16	9	8,1		
	1844	30	11				
	1903	32	10				
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	175	367	397			
	Børn:	95	185	200			
	I alt:	270	552	597			

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
-----------------	-------------------	----------------------	-----------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1660			22	2			4	
1844	40	60					1	
1903	42	83						

Udviklingsbeskrivelse: Af det 856 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket ikke mindre end 72%. Som følge af den høje opdyrkningsprocent er hartkornsvurderingen i 1688 (202 tdr.) meget højere end 1844 vurderingen (161 tdr.). Det lave 1664 hartkorn viser hen til et lavt landgildeni-veau. Bebyggelsen er placeret acentralt i ejerlavet på grænsen mellem Odense Å's bækkenet og dødislandskabet mod N, hvor der er blevet plads til torplandsbyer som Gundestrup og måske Render. Byen havde i 1688 4 vange, men treårig rotation.

Allerede sidst i det 13. årh. ses Dalum Kloster at have erhvervet gods i byen, medens Skt. Hans Kloster erhvervede selvejergods i byen i begyndelsen af det følgende århundrede, ligesom Sct. Knuds Kloster fik låsebrev på sit gods i byen af Valdemar Atterdag. I middelalderen synes de tre klostre at have ejet henholdsvis 3, 5 og 6 gårde i byen, medens kronen havde én fæstegård og 3 selvejergårde, samt herligheden af to sognekirkegårde. Efter reformationen blev kronen den dominerende lodsejer med i alt 22 gårde o. 1660.

Adelen gjorde sig kun i begrænset omfang gældende. I 1383 ejede Ulfeldt familien 2 gårde, der i 1472 var med på skiftet efter fru Johanne af Vemmetofte. I 1532 ejede Løgismose én gård i byen. I enevældstiden og frem til auktionen i 1764 fungerede kronens gårde i Brylle som ryttergods. Overgangen til selveje forløb hurtigt. Allerede i 1802 var 55 af sognets gårde i selveje.

Gårdtallet er stabilt fra 1511 til 1774 og stiger herefter i normalt omfang i forbindelse med overgangen til selveje. Antallet af huse var begrænset i 1600-1700 tallet, men stiger herefter i normalt omfang i forhold til gårdtallet, ligesom befolkningsvæksten er af normalt omfang.

Gårdstørrelsen var i 1688 ret høj, men med stor individuel spredning. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

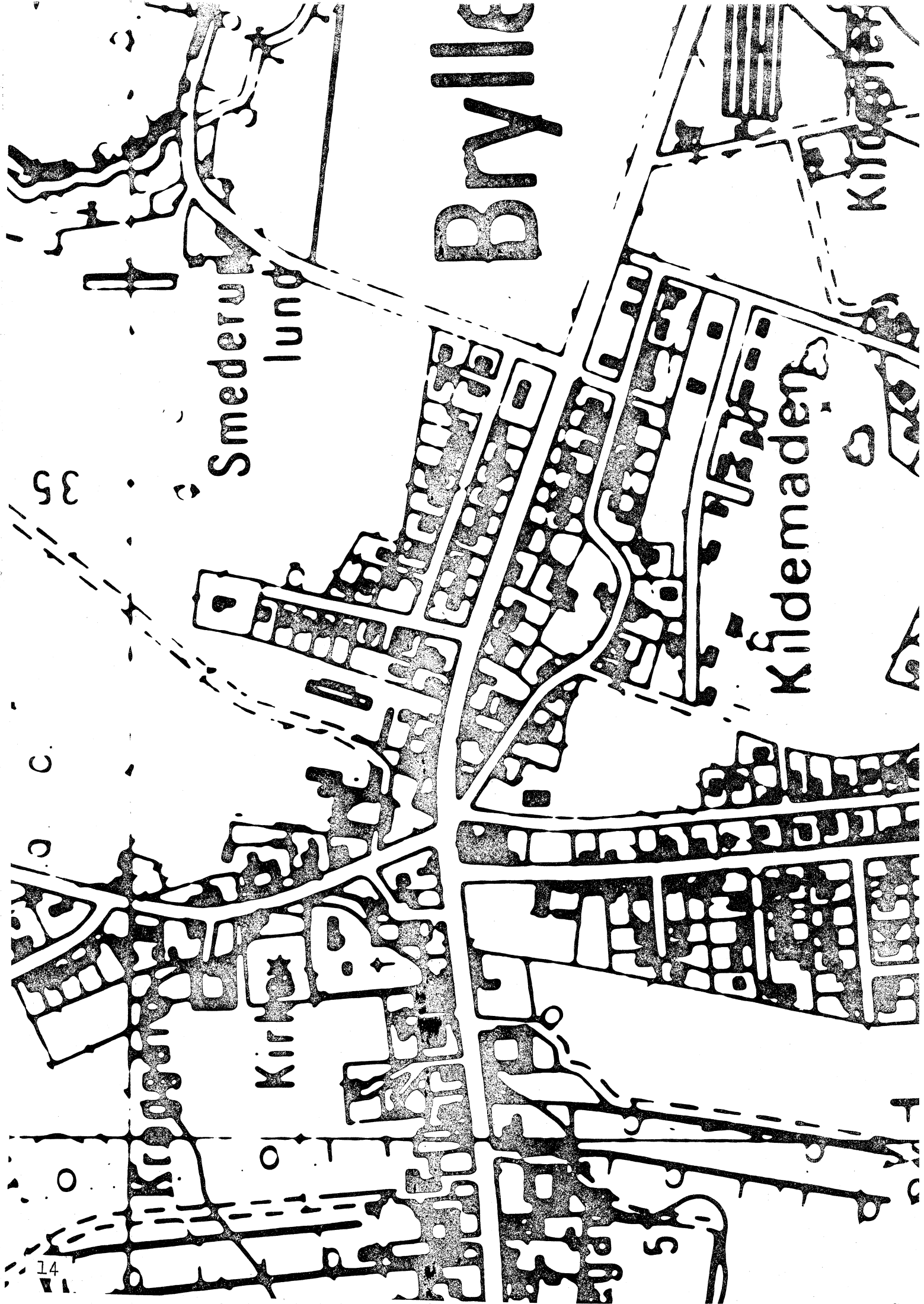
Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering:** Interesse.

- 1) Anlægstype - Den store kirkeby er terrænmæssig placeret på overgangen til det centrale vestfynske dødislandskab. Bymarken havde i 1688 en høj opdyrkningsprocent. Den var inddelt i fire vange, men med treårig rotation.
Byformen er den almindelige slynget-vejby type.
- 2) Udviklingstype - Byen var fra middelalderen af domineret af gejstlige besiddere og efter reformationen af kronen. Under enevælden fungerede byen som ryttergods. Overgangen til selveje skete tidligt og fulgtes af en ekspansion i normalt omfang.

Sammenfattende drejer det sig om en ret almindelig anlægstype uden karakteristisk udvikling.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten: Hen ved halvdelen af gårdene er udflyttede og erstattet af parcelhuse. Tomten præges i dag af nye vejanlæg og omfattende parcelhusbyggeri.
- 2) Kulturlandskabet er præget af udflyttergårde og større parcelhuskvarter.
- 3) Særlige relikter: kirke, rytterskole.
- 4) Arkæologiske interesser: -

BRYLLE

Smederulund

Kildemaden

Kirked

35

Brændekilde

Rønder

Rønder Mark

Brylle

Borrebylavet

Ramose

Frankfri

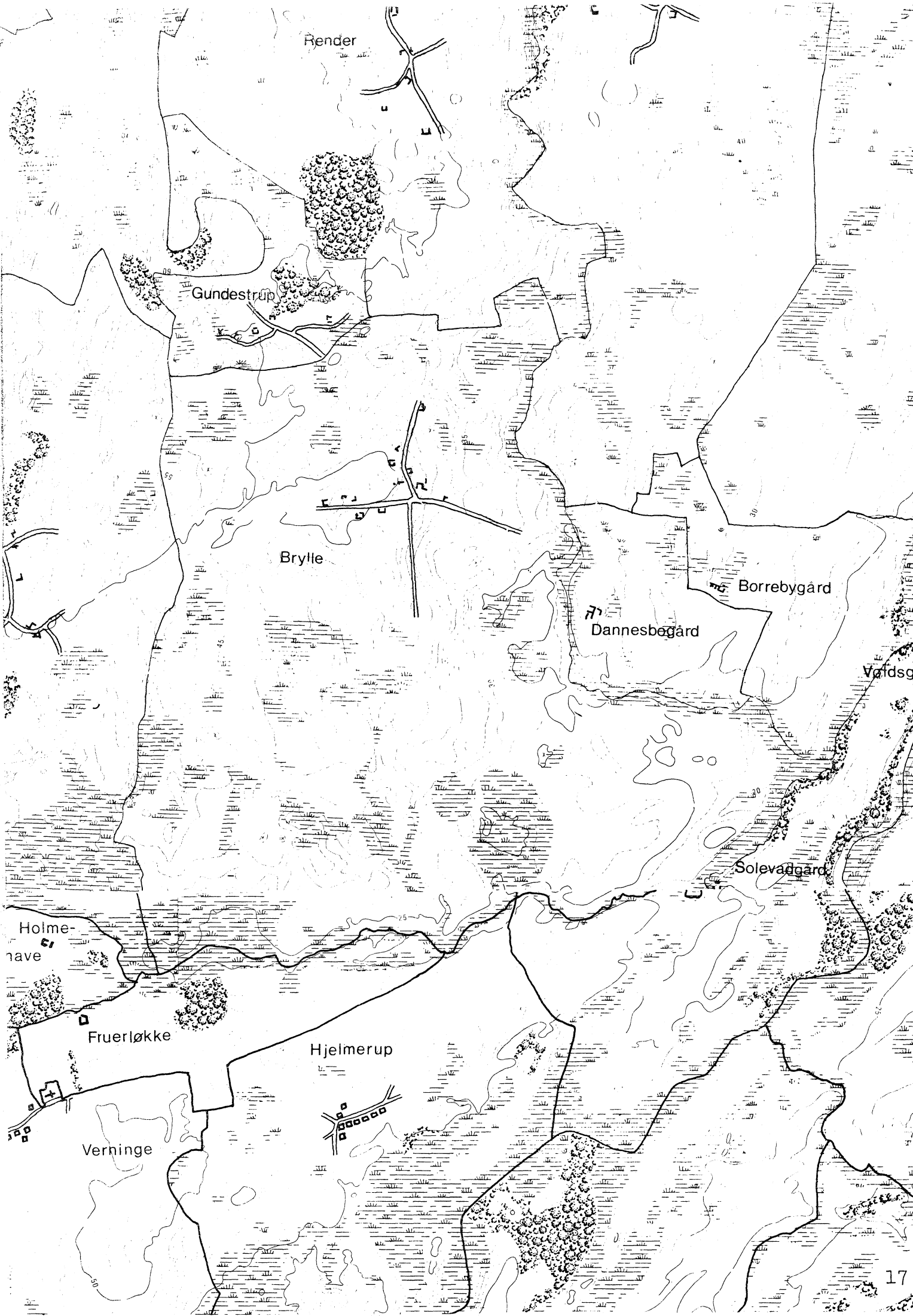
Holmehave

Verninge

Hjelmerup

Flægskov

16

Rønder

Gundestrup

Brylle

Dannesbøgård

Borrebygård

Voldsgård

Solevådgård

Holmehave

Fruerløkke

Hjelmerup

Verninge

GUNDESTRUP

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

Navn: Gundestrup	Navnetype: -torp
---------------------	---------------------

Bemærkninger: Gundestrup er nævnt første gang 1474 i formen Gunnerstorpp. Forleddet er genitiv af mandnavnet "Gunnar". Efterleddet er "-torp", som betyder "bebyggelse". Bebyggelsesnavne på -torp anses for dannet i vikingetid eller middelalder.

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
------------------------------------	--------------------------------------

Bemærkninger: En udflytterbebyggelse er en fra adelbyen (moderbyen) udflyttet landsby. Gundestrup er udflyttet fra Render.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. **By-tomten** Slynget vejby.

De 4 gårde ligger så spredt, at der ikke er tale om nogen egentlig landsby.

b. **Placering i forhold til by-marken**

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. **Udskiftning**

år: 1784   figur: Blokudskiftning, men med en uregelmæssig figur.

d. **Udflytning** antal: Ingen.

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen

ØKONOMI

a. **Vangesystem**

driftssystem: Trevangsbrug

rotation: 2/1

vangeantal: 3

b. **Ressourceområdets sammensætning**

landskabsform: Moræneflade i Vissenbjergområdet.

jordbund: Moræneler med mindre forekomster af diluv. morænegrus og lagdelt sand.

naturlig afgrænsning: Delvis naturligt afgrænset af eng og skov.

overvejende

overvejende   med større indhold af

blandingsøkonomi med ager, eng og skov. Ressourceområdet er stærkt opsplittet som følge af beliggenheden i et dødislandskab.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Alle gårde ligger på deres oprindelige tomter.
Der findes ingen nyere bebyggelse i landsbyen.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

Enkelte er bevaret.

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med
mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

Landskabet er præget af få spredt liggende gårde, ellers er der ringe forandring i området.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 100 ha, heraf opdyrket 1688: 60%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	20	16	15				
Bebyggelsesenheder:							
	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	4	3	4	4	4	4	4
Huse:	3		1		1		
Huse m/ jord:						5	4
Huse u/ jord:							5
I alt:	7	3	5	5	5	9	13
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
(75)	1664	1	3		5,0		
(100)	1688	3	1		4,0		
	1844	4					
	1903	4					
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	16	30	41			
	Børn:	11	8	21			
	I alt:	27	38	62			

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1680			4	1				
1844	4	5						
1903	4	9						

Udviklingsbeskrivelse: Af det 100 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket ikke mindre end 60%. Ejerlavet takseredes i 1688 til 16 tdr. hartkorn og i 1844 tilsvarende til 15 tdr. hartkorn. Bytomten er meget løst opbygget, som det ofte er tilfældet i skovegne. Gundestrup er øjensynlig en udflyttet torp fra Rander. Senere er der gjort indhug i Gundestrups ejerlav i forbindelse med anlæggelse af en række skovgårde med tyskklingende navne som Vittenberg, Brunsvig og Skovenborg. Disse gårde vides anlagt i midten af 1500-tallet i forbindelse med oprettelsen af et teglværk under Dalum Klosterlen, til hvis drift indkaldtes tyskere. I 1688 havde den lille torp almindeligt trevangsbrug. Fra senmiddelalderen beherskedes torpen af gejstlige institutioner fra Odense. I 1504 førte Skt. Knuds Kloster sag mod selvejere fra Tommerup vedrørende skov på Gundestrups fang, og i 1533 ejede Dalum Kloster fire gårde i byen. Efter reformationen var byen fuldstændig på kronens hænder. Efter den store krongodsauktion i 1764 overgik byen til selveje. Gårdtallet er stabilt fra 1511 til 1903. Allerede i 1511 nævnes tre husenheder, der muligvis er skovhuse, altså enkeltenheder. I øvrigt er hustallet frem til 1774 beskedent, men vokser herefter i forhold til gårdtallet i normalt omfang, det samme kan siges om befolkningsvæksten. Gårdene var i 1688, som det er typisk for skovegne, ret små. Byens gårde egaliseredes mellem 1533 og 1664, og den egaliserede struktur holdt sig stort set frem til 1903.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

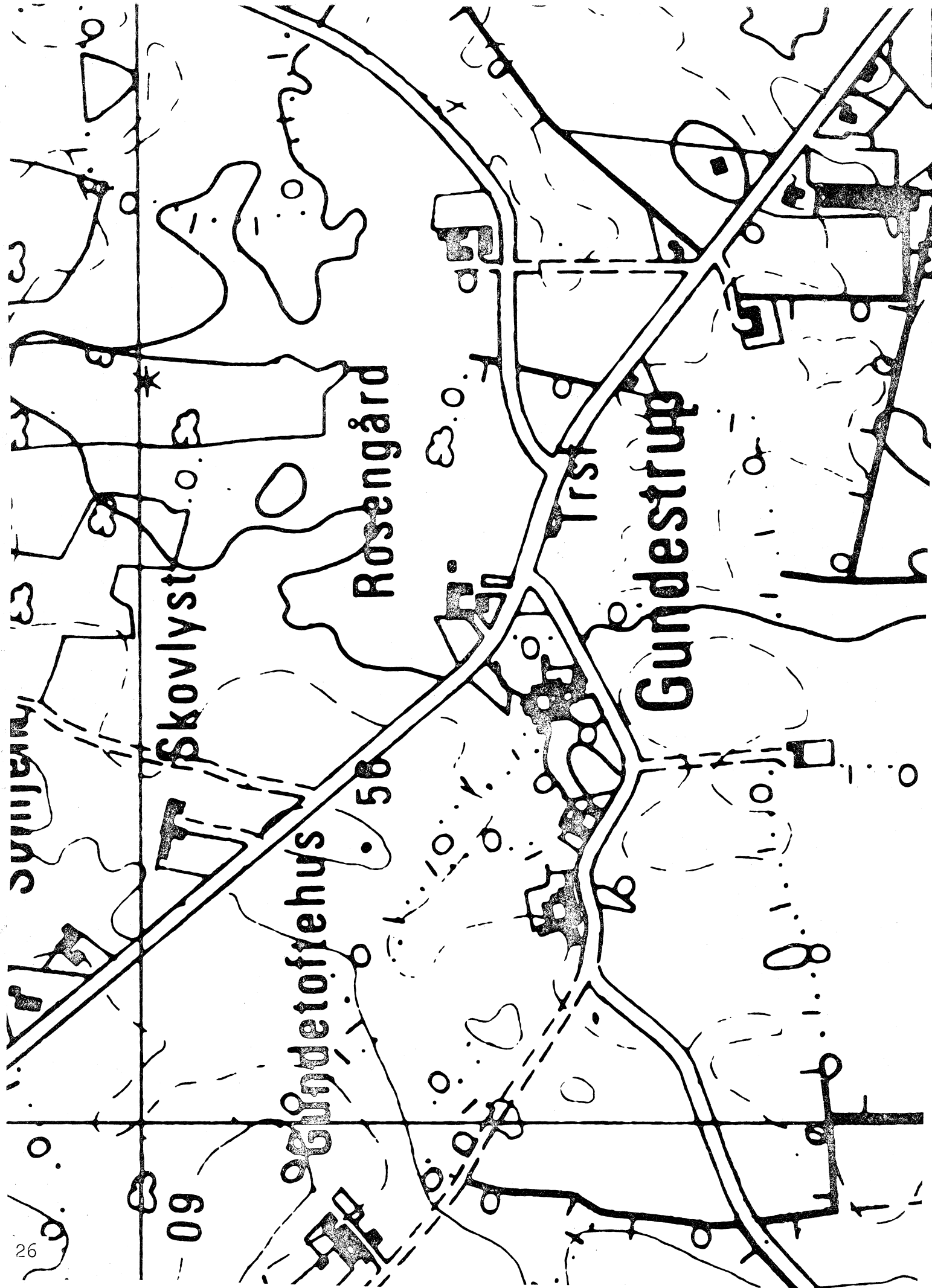
Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Særlig interesse.**

- 1) Anlægstype - Den lille udflytterby af navnetypen -torp har som typisk for skovbygger en meget løs bytomtstruktur og synes nærmest orienteret mod skov. Byen havde i 1688 almindeligt trevangsbrug.
- 2) Udviklingstype - I 1500-tallet er enkeltgårdsbebyggelsen udparcelleret af ejerlavet i forbindelse med teglværksproduktion. Byen havde allerede fra senmiddelalderen centraliserede besiddelsesforhold og egaliseredes tidligt. Byens egaliserede struktur fastholdtes herefter helt ind i det 20. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en ret typeren udflytter-skovby med en interessant påfølgende udparcellering af skovgårde, men med utrolig stabilitet i bytomtstrukturen.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er velbevaret.
- 2) Kulturlandskabet er for størstepartens vedkommende opdyrket. Kun enkelte hegn er bevaret.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: -

Open Meadow
15 1976

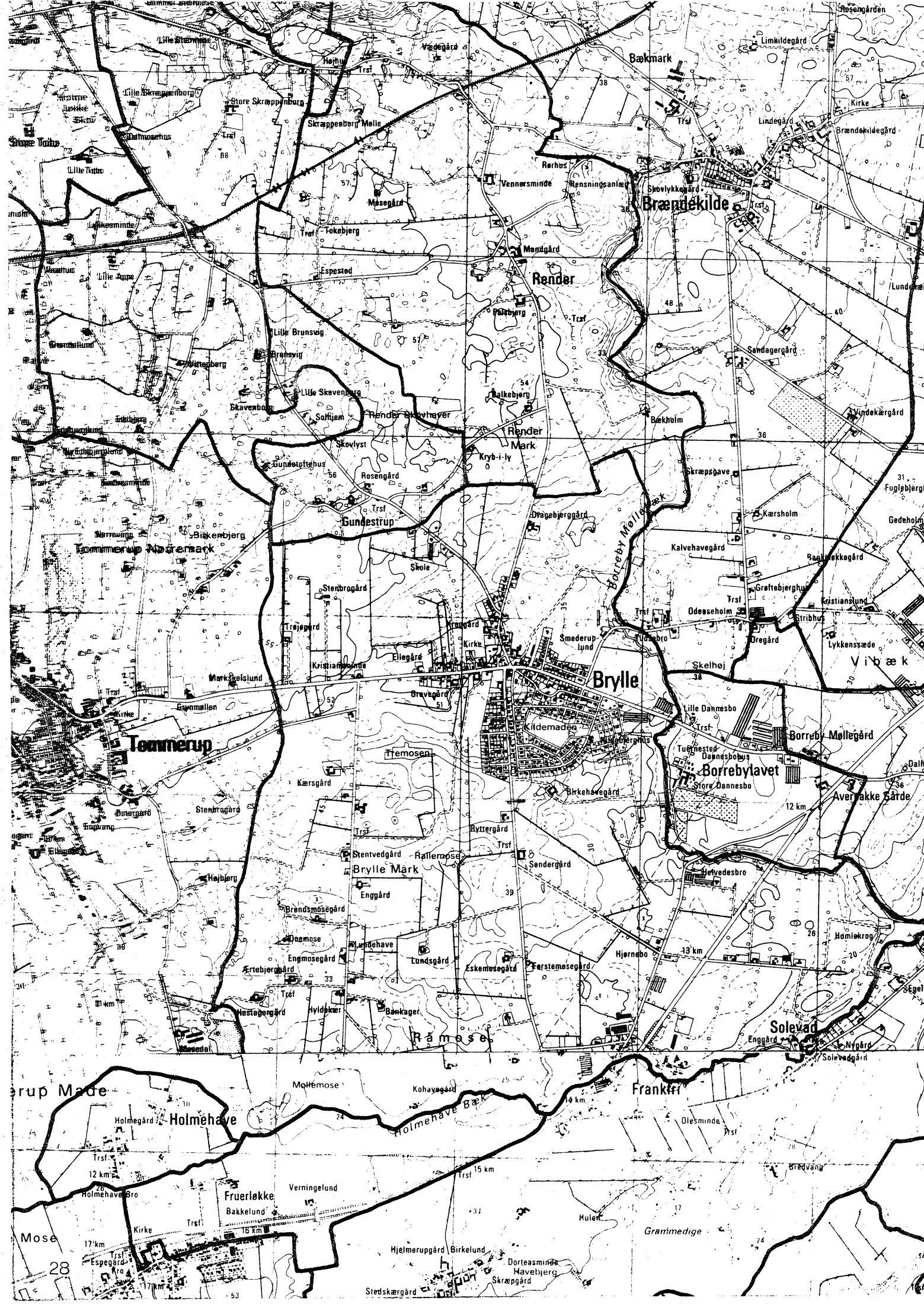
107.6
107.6
107.6

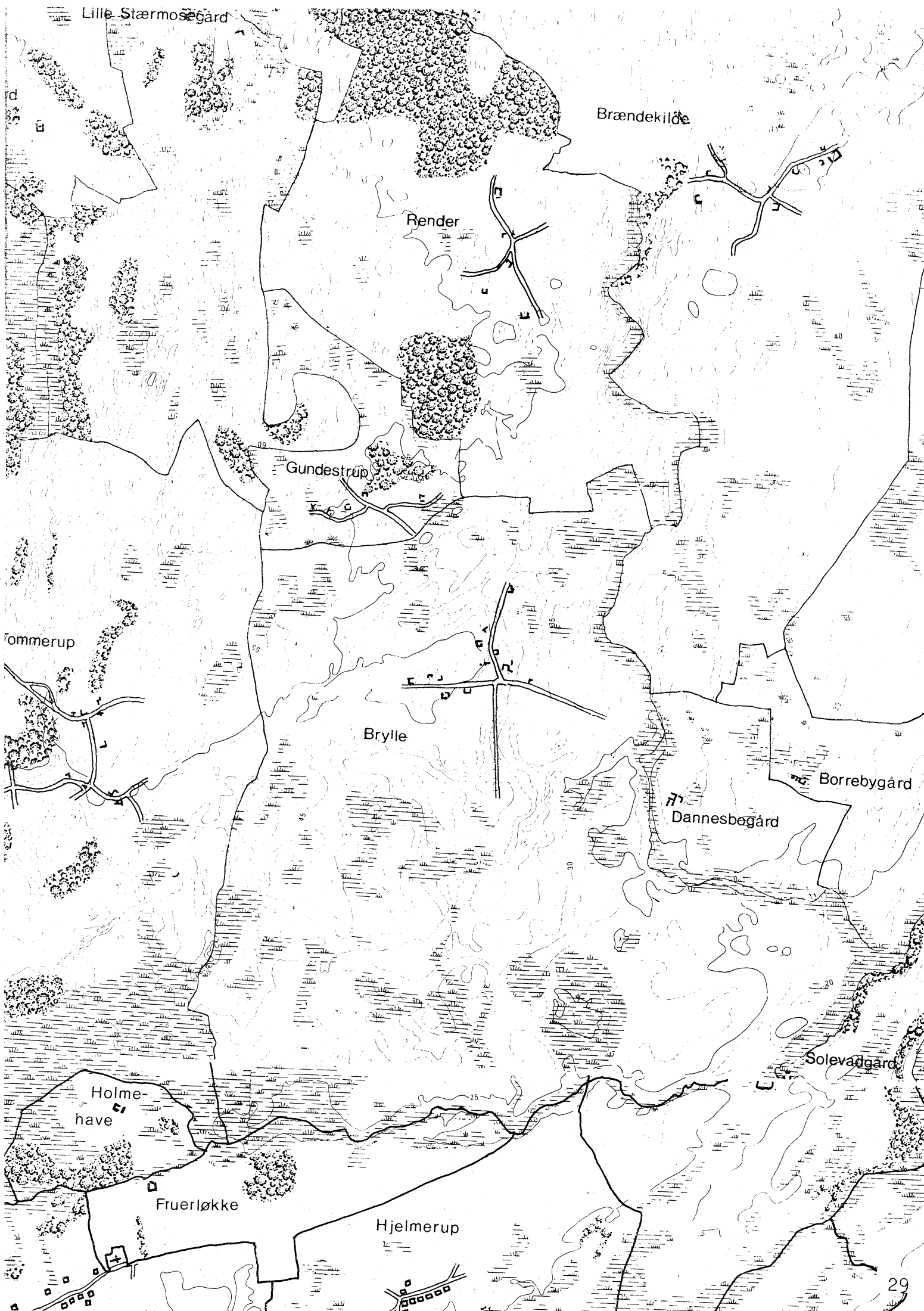
PIC

No. 107.6

107.6

107.6

RENDER

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
-----------------	-------------------	----------------------	-----------------

Navn: Render	Navnetype:
------------------------	-------------------

Bemærkninger: Render er nævnt første gang 1484 i formen Rendword. Efterleddet er sikkert substantivet "warth", som betyder "bred". Forleddet er rimeligvis et ældre navn på Borreby Møllebæk. Dette ældre navns oprindelse er svær at bestemme. De mest sandsynlige muligheder ifølge Danmarks Stednavne er verbet "rinna" (rinde), substantivet "rind" (jordryg, bjergryg) eller verbet "rænna" (rende).

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
------------------------------	--

Bemærkninger: En adelby er en landsby, som i modsætning til torperne ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens 10 gårde fordeler sig uregelmæssigt omkring den nord-syd-gående slyngede vej. Langs to vejudgreninger mod vest ligger tre af gårdene.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning

år: 1785   figur: Blokudskiftning med uregelmæssigt udformede lodder.

d. Udflytning   antal: 2 gårde + 1 hus/3 gårde.

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: Trevangsbrug.

rotation: 2/1

vangeantal: 3

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Moræneflade i Vissenbjergområdet.

jordbund: Moræneler med små forekomster af alluv. ferskvands dynd og tørv.

naturlig afgrænsning: Mod øst (bæk), nord (skov, terræn), syd (skov).

- overvejende
 overvejende agerjord med større indhold af skov og eng.
 blandingsøkonomi med

Skov især nord for byen og et mindre område sydvest herfor.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Tre ud af 10 gårde udflyttet. En stor del af vejnettet og skelsystemet er intakt. Der findes ingen nybebyggelse.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

På udskiftningskortet ses to hegn, som er bevaret vest for byen.

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

Skovarealerne er bevaret nord og sydvest for byen.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 399 ha, heraf opdyrket 1688: 50%

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
	38	56	69	

Bebyggelsesenheder:

	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	6	5	7	8	12	17	15
Huse:	5		7		5		
Huse m/ jord:				5		17	24
Huse u/ jord:				2		5	5
I alt:	11	5	14	15	17	39	44

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(57)	1664	4	2	1	5,0
(25)	1688	3	2	3	6,8
	1844	14	2	1	
	1903	12	1	2	

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	66	29	156
Børn:	43	15	79
I alt:	109	44	235

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
-----------------	-------------------	----------------------	-----------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1680			6	7			1	
1844	17	22						
1903	15	29						

Udviklingsbeskrivelse: Af det 399 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 50%. Ejerlavet takseredes i 1688 til 56 og i 1844 til 69 tdr. hartkorn. I forhold hertil er 1664 hartkornet og dermed byens landgilde påfaldende lavt. Gundestrup by er øjensynlig udflyttet fra Render, hvis oprindelige ejerlav synes naturlig afgrænset af bæk, skov og terræn til stort set alle sider. Mærkeligt nok siges Dannesbo i Bellinge sogn i et tingsvidne fra 1463 oprindeligt at have hørt til "Render Mark" i Brylle sogn. I 1688 havde Render almindeligt trevangsbrug, skønt ejerlavet er stærkt præget af skov som følge af beliggenheden på overgangen til det vestfynske dødislandskab.

I senmiddelalderen ejede Skt. Knuds Kloster og Dalum Kloster gods i byen. Sidst nævnte havde i 1533 tre gårde og ét hus, medens der samtidig under Odensegård len hørte en selvejergård samt herligheden af en sognekirkegård. Endnu i 1660 ejede kronen hele byen på nær én gård. Under enevælden fungerede byen som ryttergods, indtil krongodsauktionen i 1764, der efterfulgtes af en hurtig overgang til selveje. Antallet af gårde i byen synes svagt voksende igennem 15-1600-tallet, og herefter stiger det markant frem til 1774. Ekspansionen i første halvdel af det 19. årh. er af normalt omfang. Hustallet er allerede forholdsvis højt i 1600-tallet, men stagnerer herefter frem til 1774. Igennem det 19. årh. vokser hustallet i normalt omfang, ligesom det er tilfældet for befolkningstallets vedkommende.

Byens gårde var af gennemsnitlig størrelse i 1688. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Brylle
----------	-------------------	----------------------	-----------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

- 1) Anlægstype - Den lille adelby er centralplaceret i sit ejerlav med agerorientering. Af det oprindelige ejerlav er torpen Gundestrup senere blevet udparcelleret. Ejerlavet er præget af naboskabet til skovbygden, men byen havde i 1688 almindeligt trevangsbrug og en normal opdyrkningsprocent. Bytomten var en uregelmæssig slyngetvejby type.
- 2) Udviklingstype - Som typisk for skovbygden synes der at være tale om en beskedne gårdekspansion gennem det 16.-17. og 18. årh. Overgangen til selveje ledsages af vækst i normalt omfang.

Sammensluttende drejer det sig om en forholdsvis almindelig ikke særlig typeren anlægstype, hvis videre udvikling er normal for skovbygdbyer.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret. En del gårde er udflyttede, men der er ingen særlig nybebyggelse.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret større skovarealer og enkelte vangehegn.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: Enkelte frilagte gårdtomter.

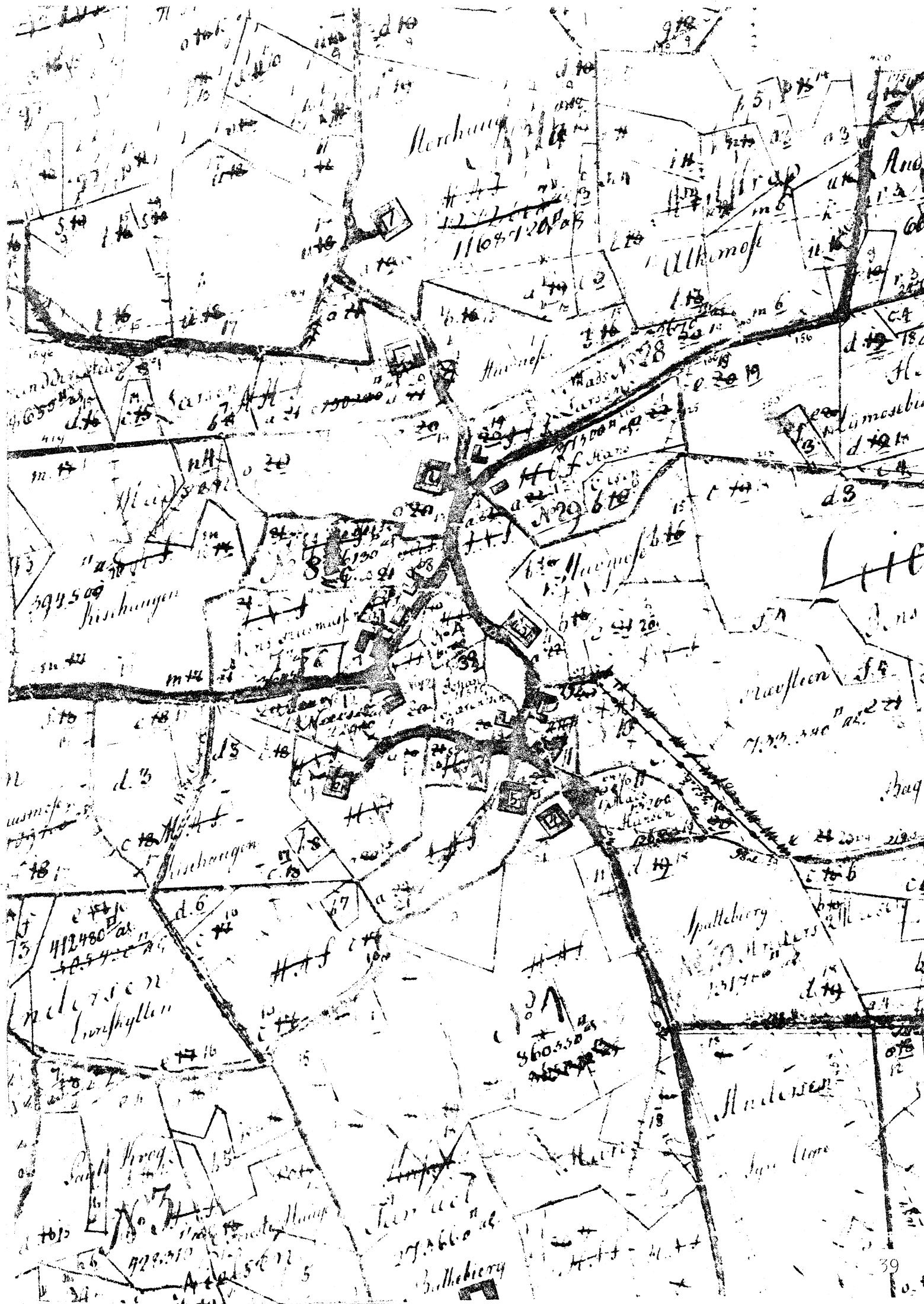
Rørhus

Vennersminde

Mandgård

52
Render

Palsbjerg

79

Kildehøje
Skovlundvej
65

Ruerne
Nialsti
Ruehus

Vosemose

Holmstrup

Stærre Sø

Bakmark

Rander

Brændekilde

Rander Mark

Brylle

Tømmerup

Borrebylavet

Brylle Mark

Borreby Møllegård

Averakke Gårde

Solevad

40

Råmose

Øghaven m.m.

Store Stærmossegård

Lille Stærmossegård

Brændekilde

Rønder

Gundestrup

ammerup

Brylle

Dannesbøgård

Borrebygård

Sølevadgård

TOMMERUP

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Tommerup
-----------------	-------------------	----------------------	-------------------

Navn: Tommerup	Navnetype: -torp.
--------------------------	-----------------------------

Bemærkninger:

Tommerup er nævnt første gang 1334 i formen Tummæthorp. Forleddet er mandsnavnet "tummi", der er et almindeligt vikingetidsnavn. Efterleddet er "-torp", som betyder "bebyggelse". Bebyggelsesnavne på -torp anses for dannet i vikingetid eller middelalder.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
------------------------------	--

Bemærkninger:

En adelby er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning. Tommerup er kirkeby.

Historiske tildragelser:

I Tommerup sogn fødtes 1842 skolemanden P.G. Møller.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Tommerup
----------	-------------------	----------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Uregelmæssig vejforteby. (!)

Byen er en landstrakt vejby, der falder i 3 dele: 1) En stor vejforte midt i byen med kirken, en del huse udenom (og indeni) og kun 7 gårde udenom. 2) en gårdbebyggelse på 5 gårde langs vejen nordvest herfor. 3) en gård og husbebyggelse langs vejen sydvest for fortens - her er gårdbebyggelsen koncentreret (8 gårde).

b. Placering i forhold til by-marken

centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

Den sydlige del af byen ligger op til et engområde.

c. Udskiftning
 år: 1778   figur: Blokudskiftning. Mange mindre blokke.

d. Udflytning

ved udskiftningen   12 gårde.
 efter udskiftningen   6 gårde.
 12 gårde udflyttet i 1814 (U-kort) til den vestlige del af bymarken.

ØKONOMI

a. Vangesystem   Uregelmæssigt to-
 driftssystem: vangsbrug.   rotation:

vangeantal:

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Vissenbjerg. Plateaubakker og uregelmæssige morænebakker med en tunneldal.

jordbund: Moræneler, diluv, lagdelt sand og stenfrit ler med alluv. ferskvandsdynd.

naturlig afgrænsning: Med terræn, eng og skov mod N og S. Med engdrag mod V.

overvejende
 overvejende   med større indhold af

blandingsøkonomi med agerjord, engjord og skovområder.

Bymarken bærer præg af at være sent opdyrket da der er mange engområder mellem agerjorden - skovområder N og S for byen - i den S del også mindre moseområder.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Tommerup
----------	-------------------	----------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

18 ud af 32 gårde er udflyttet, en større nybebyggelse vest for forten og i den nordlige del af byen, flere steder er der lavet nye veje i den nordlige og sydlige del af byen, men forten fremstår stadig som en helhed, da den ikke er bebygget, og da vejen omkring den er intakt. De fleste af de gamle gårdtomter er bebygget.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

To gamle vangehegn er bevaret - ét vest for byen - ét nord for byen. En del af udskiftningshegnene er bevaret.

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

Større skovområde i den sydvestlige del af bymarken.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Tommerup
----------	-------------------	----------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 1345 ha, heraf opdyrket 1688: 44%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
	171	144	225	

Bebyggelsesenheder:

	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
	*	*	*				
Gårde:	40	23	30	29	29	45	51
Huse:		8	15		68		
Huse m/ jord:						88	98
Huse u/ jord:				26		34	62
I alt:	40	31	45	55	97	167	211

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(55)	1664	6	17	6	5,9
(59)	1688	14	13	2	5,0
	1844	29	12	4	
	1903	37	11	3	

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	310	548	1000
Børn:	172	291	592
I alt:	482	839	1592

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Tommerup
----------	-------------------	----------------------	-------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664	11		10	14			9	1
1844	45	121						1
1903	51	160						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 1345 ha. store ejerlav var i 1688 opdyrket 44%, hvilket er forholdsvist meget i betragtning af at ejerlavet strækker sig langt ind i skovbygdens urolige terræn, som bebyggelsen i øvrigt er stærkt præget af. Mod nord er der af det oprindelige ejerlav udskilt en række skovenestegårde, hvoraf Høgsholt af og til regnes for en integreret del af ejerlavet. Sydligst i Høgsholt skov vidner et voldsted om en nedlagt hovedgård. I 1690 nævnes det, at en af de bedste gårde i sognet Høgsholt er blevet øde og lagt til græsbid, dvs. for Tommerup mænd. Bystrukturen er meget løs og afgørende præget af det kuperede terræn. I 1688 havde byen et uregelmæssigt to-vangsbrug, hvilket ligeledes står i forbindelse med skovbygden. Ressourceområdet indeholdt store dele eng og skov. Som følge heraf takseredes ejerlavet i 1844 (225 tdr. htk.) langt højere end i 1688 (144 tdr. htk.). Allerede i 1540 omtaltes Tommerup skov som forhugget og ilde medfaren.

I 1383 omtales ved et skifte i Ulfeldtfamilien et lille gods i Tommerup bestående af "Mosegård" med 2 gårde og 4 gårdsæder. I 1472 omtales dette gods blot som 6 gårde. I senmiddelalderen omtales tillige Steensgård og Løgismose som lodsejere i den store by. Også klostrene gjorde sig gældende, Dalum Kloster med 3 gårde og Skt. Knuds Kloster med en enkelt gård. Hertil kom imidlertid i 1537 under kronlenet Næsbvhoved 13 selvejergårde, 1 fæstegård, 1 hus og herligheden af 1 sognekirkegård. Med reformationene blev kronen (incl. selvejergårde) dominerende godsbesidder i byen, og i enevældstiden udlagdes disse gårde til ryttergods. Der findes endnu en rytterskole i byen. Overgangen til selveje forløb hurtigt. Allerede i 1802 var 32 gårde og 55 huse i sognet i selveje.

Antallet af gårde er vanskeligt at følge, fordi en række skovhuse og småbol snart regnes for gårde og snart for huse. Fra 1664 til 1774 synes gårdtallet imidlertid at have været konstant, hvorefter det stiger voldsomt som følge af overgangen til selveje. Hustallet var i 1664 højt som følge af, at selvejergårdene ofte havde huse på deres grund. Fra 1688 til 1774 er stigningen i hustallet nærmest eksplosiv og væksten fortsætter omend i afdæmpet omfang igennem det 19. årh. I de sidste årtier af det 19. årh. startede en udvikling mod bymæssig bebyggelse. I dag fremtræder Tommerup som stationsby. Tommerup præstegård fra 1600-tallet er flyttet til Den Fynske Landsby.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Tommerup
----------	-------------------	----------------------	-------------------

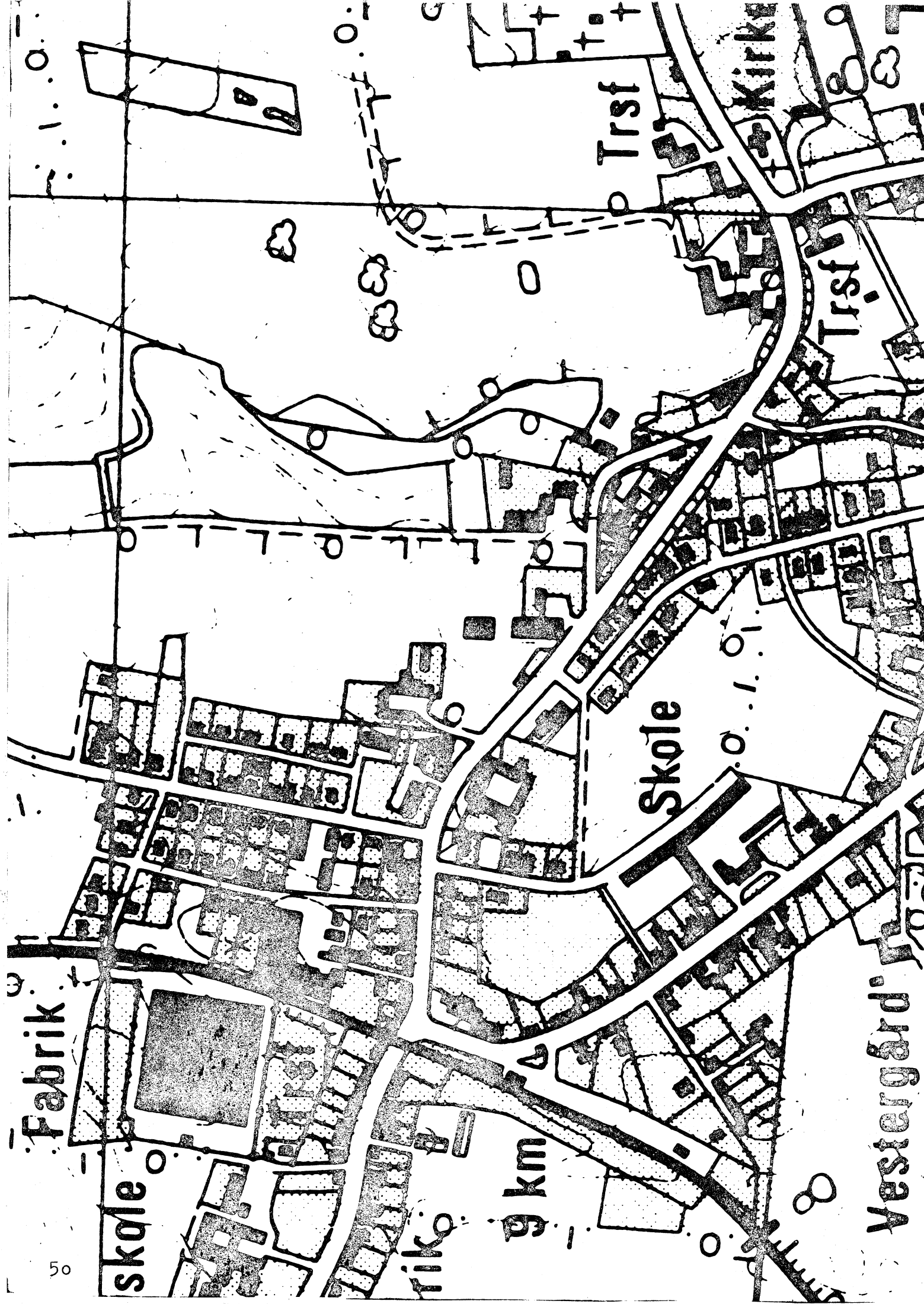
Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

1. Anlægstype. Den store kirke-adelby af vikingetids navnetypen -torp er centralplaceret i sit ejerlav, der er stærkt præget af skovbygdens urolige terræn og blandede ressourcer. Byformen er en uregelmæssig langstrakt slynget vejby - stærkt præget af terrænformerne. Gårdene er som vanligt for skovbygden ret små, og byen havde i 1688 et ekstensivt uregelmæssigt tovangsbrug. Mod N i ejerlavet er der blevet plads til en række skovgårde.
2. Udviklingstype. Den store adelby var i senmiddelalderen besiddelsesmæssigt delt i tre omtrent lige store dele mellem 1) selvejere, 2) gejstlige institutioner, 3) adelen. Byen kom aldrig på én ejers hånd og egaliseredes aldrig. Under enevælden fungerede størsteparten af byen som ryttergods. Efter en voldsom ekspansion i det 18.-19. årh. har byen igennem de sidste hundrede år udviklet sig som stationsby.

Sammenfattende drejer det sig om en forholdsvis typeren skovby, der dog er usædvanlig stor. Byens udvikling og voldsomme ekspansion i det 19. årh. er typisk for skovbyer.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst og nybebygget, præget af stationsbyfunktionen.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret 2 gamle vangehegn og en del af udskiftningshegnene samt et større skovareal.
- 3) Særlige relikter: Kirke, rytterskole, voldsted.
- 4) Arkæologiske interesser: -

Fabrik

skole

rik

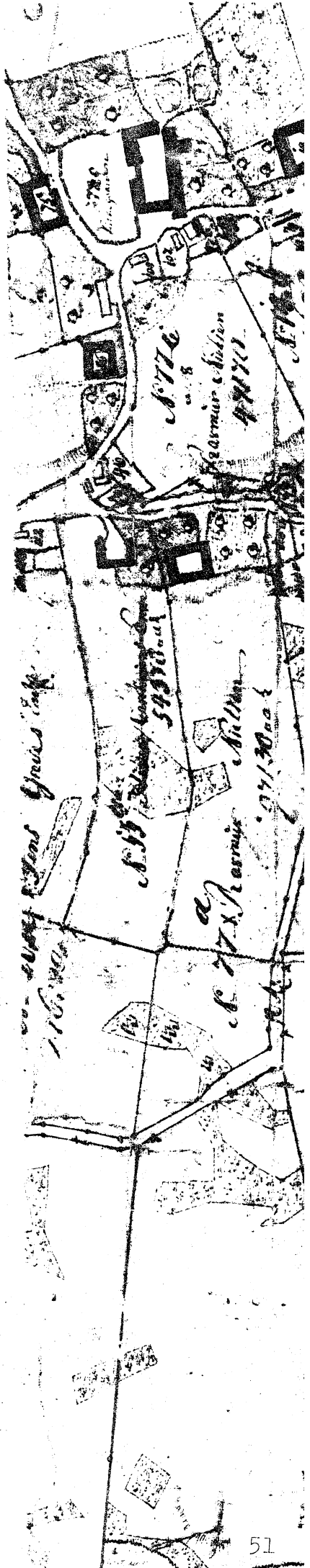
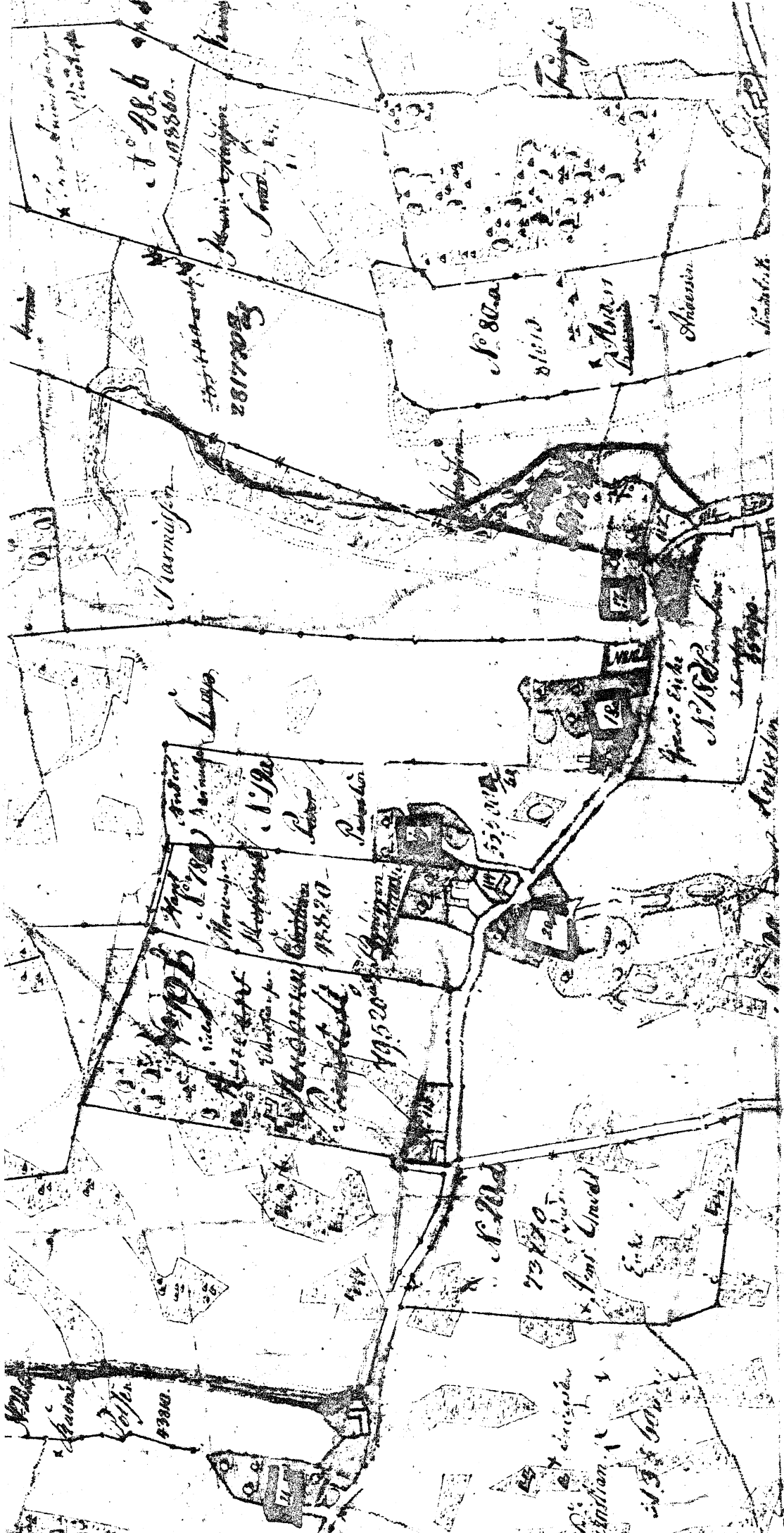
9 km

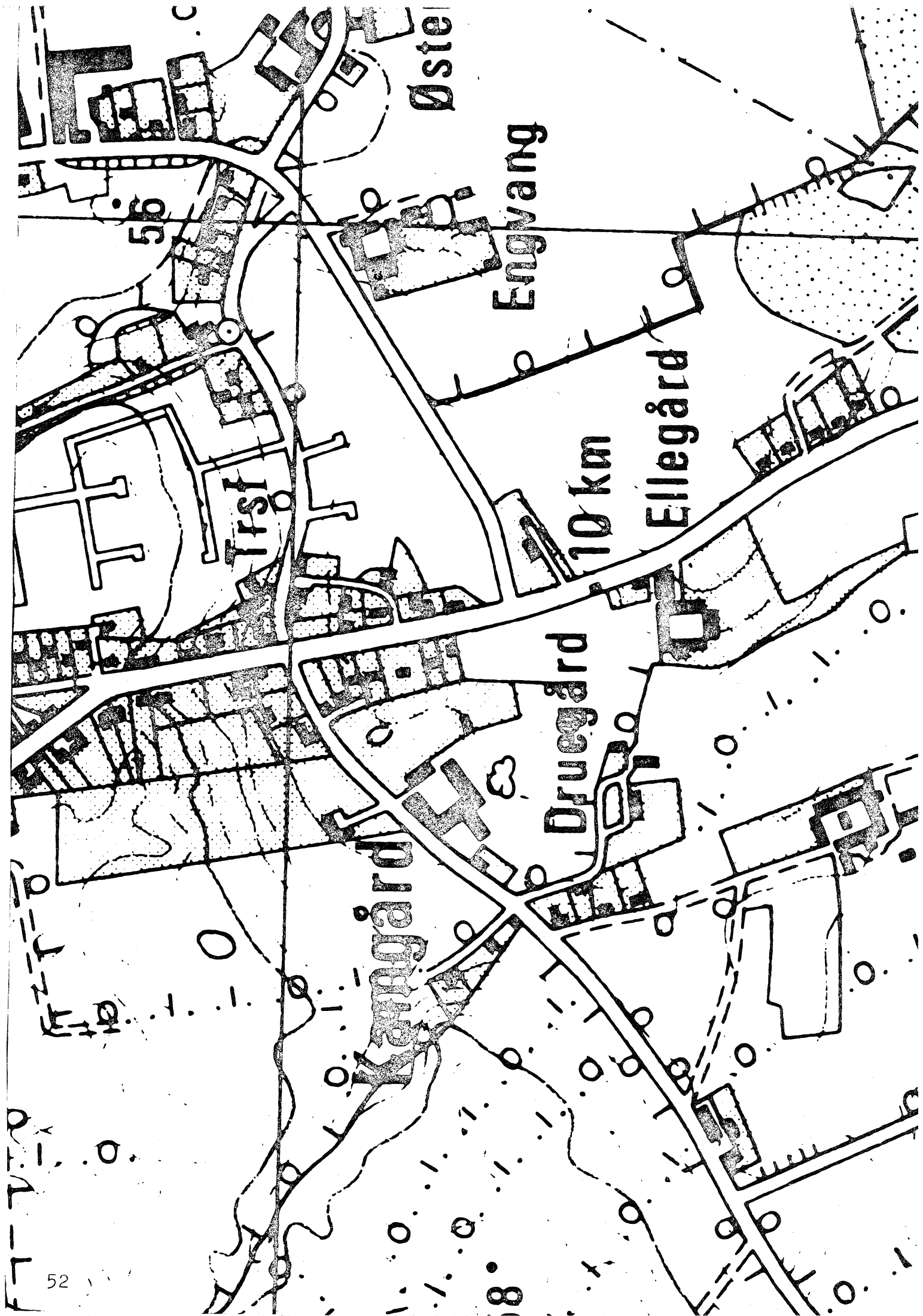
Skole

Trsf

Trsf

Vestergård

Østergade

55

Engvang

10 km

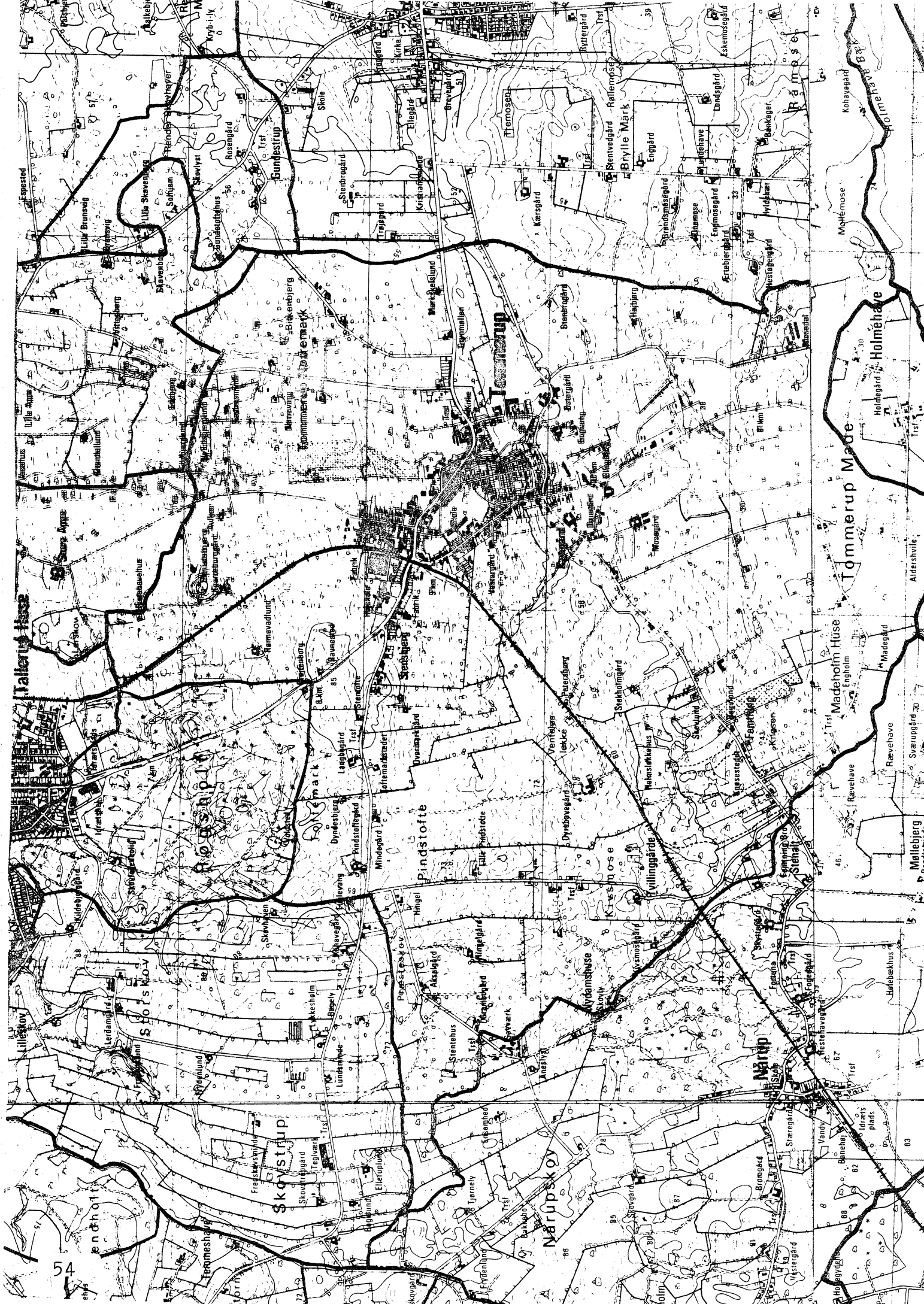
Ellegård

Druegård

Kampgård

8

Tallerup Huse

Lille Skov

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

54

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

56

15 km

15 km

15 km

15 km

15 km

BREGNEMOSE

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

Navn: Bregnemose	Navnetype: -mose
---------------------	---------------------

Bemærkninger:

Bregnemose er nævnt første gang 1461 i formen Brægenmose.

Anlægstype: UDFLYTTERBEBYGGELSE	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
------------------------------------	---

Bemærkninger:

En udflytterbebyggelse (torp) er en fra moderbyen (adelbyen) udflyttet landsby. Bregnemose er udflyttet fra Langsted.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. **By-tomten** Slyngget vejby.
Bebyggelsen ligger ret spredt langs den Ø-V-gående bygade.

b. **Placering i forhold til by-marken**
 centralby   agerorientering   skovoriering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering
 Byen ligger op til et moseareal, jfr. navnet.

c. **Udskiftning**
 år: 1788   figur: Blok. I den SØ-del et større areal udlagt til husmandslokker.

d. **Udflytning**
 ved udskiftningen 6 huse.
 efter udskiftningen 2 gårde.

ØKONOMI

a. **Vangesystem**   driftssystem: rotation: 4
 vangeantal: 2/1

b. **Ressourceområdets sammensætning**
 landskabsform: Centralfyn. Terrasseskrænter, åse, plateaubakker, israndsbakker ekstra marg. afvandingsdal.
 jordbund: Moræneler og diluv. lagdelt sand.
 naturlig afgrænsning: Mod NØ og SØ, ellers ikke.
 overvejende
 overvejende ager med større indhold af vådområde mod NØ.
 blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

25% af gårdene er flyttet ud. Ingen parcelhuse opført i nyere tid.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

Delvis bevaret.

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12% fald større overdrevsareal størsteparten opdyrket

Ingen nævneværdig bebyggelse kommet til siden år 1800. Bebyggelsen præges af et vejgennembrud: Odense-Assens landevejen.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
-----------------	-------------------	----------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 227 ha, heraf opdryket 1682: 56%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	53	38	43				
Bebyggelsesenheder:							
	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	8	8	8	8		10	9
Huse:		5	1				
Huse m/ jord:				1		12	12
Huse u/ jord:						2	6
I alt:	8	13	9	9		24	27
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.			Gennemsnit
(100)	1664		8				6,6
(75)	1688	4	4				4,8
	1844	7	3				
	1903	6	3				
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	32	89	87			
	Børn:	19	30	40			
	I alt:	51	119	127			

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
-----------------	-------------------	----------------------	-------------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664	1		2				5	1
1844	10	14						
1903	9	18						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 227 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket 56%. Byen takserede da til 38 tdr. htk. og tilsvarende til 43 tdr. htk. i 1844. Byen havde i 1682 treårig rotation, som alm. i herredet, med 4 vange. Bregnemose synes udflyttet fra Langsted by. Bregnemose blokudskiftedes i 1788 og siden er 2 gårde flyttet ud.

Sct. Hans Kloster erhvervede i 1494 en gård i Bregnemose fra Ejler Bryske. Denne gård kom ved reformationen til kronen, der i forvejen besad 1 selvejergård i byen. I 1664 eksisterede selvejergården endnu, ligesom 2 fæstegårde hørte under krongodset. Vedrørende adelsgodset kan det nævnes, at Lave Brock i 1492 erhvervede 1 gård i Bregnemose. Adelen 5 gårde i 1664 var delt på diverse lodsejere, hvoriblandt nabohovedgården Søholm. Verninge sogns overgang til selveje var så godt som afsluttet o. 1800. Endnu i 1767 hørte en fæstegård dog under Christiansdal. Antallet af gårde var i 1500-1600-tallet konstant 8 og gårdtallet steg kun svagt i forbindelse med overgangen til selveje, ligesom hustallets ekspansion i det 19. årh. er af beskedent omfang. Befolkningstallet stiger derimod i normalt omfang fra 1787-1901.

Gårdene var i 1684 forholdsvis små. Byen havde i 1664 et egaliseret præg, uden at det dog står klart, om der er tale om en egentlig regulering.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge.
----------	-------------------	----------------------	--------------------

Sammenfattende vurdering:

Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse:

Landsbytypologisk vurdering: Interesse.

- 1) Anlægstype. Den lille udflytterby er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering, omend bytomten ligger op af et moseareal (jfr. navnet). Byformen er den alm. forekommende slyngget-vejby type. Tomten har dog et vist reguleret præg.
- 2) Udviklingstype. Byens besiddelsesforhold forblev meget spredte og ejerlavet udviklede sig forholdsvis trægt. Bebyggelsesekspansionen i det 19. årh. var af forholdsvis beskedent omfang.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig, ikke særlig typeren anlægstype med træg udvikling.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret, men præges af vejjennembrud.
- 2) Kulturlandskabet har delvis bevaret udskiftningshegn og er fri for nybebyggelse.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: -

Åsemose Bro

Ørslund

20 km

Trst

Bregnemosegård

Kastaniegård

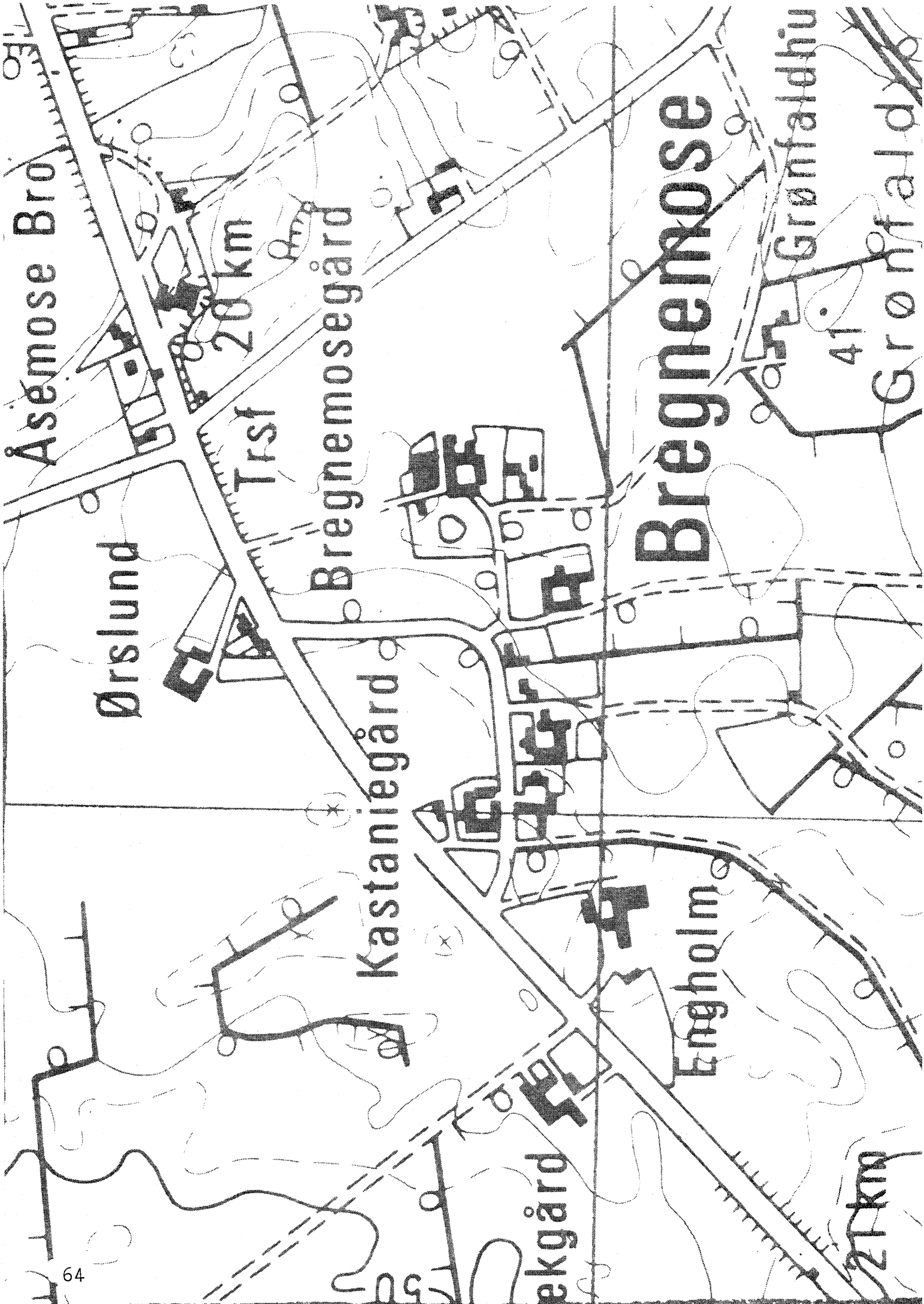
Bregnemose

Engholm

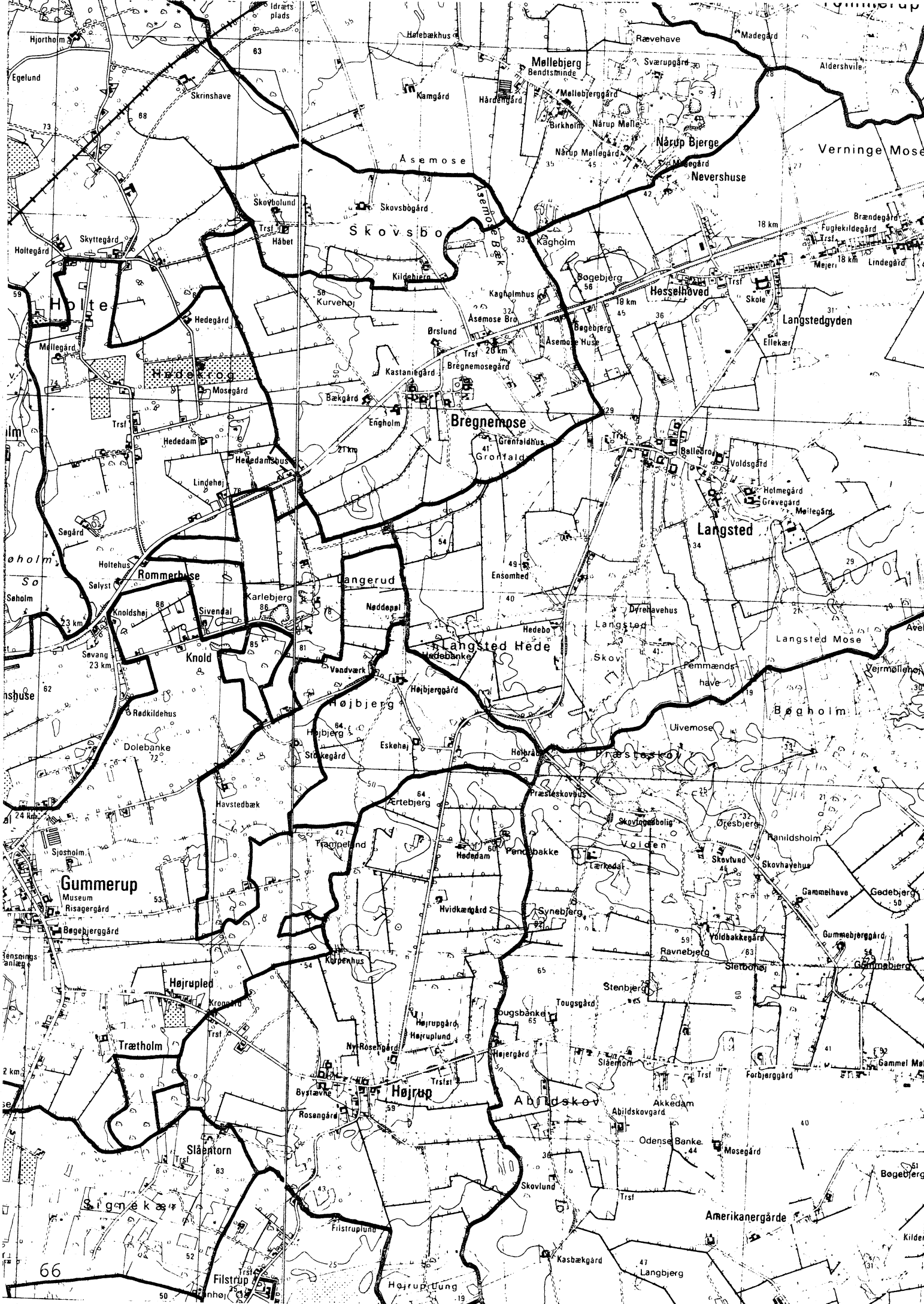
Grønvaldehu

20 km

Grønvaldehu

HJELMDRUP

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
-----------------	--------------------------	-----------------------------	--------------------------

Navn: Hjelmerup	Navnetype: -torp.
---------------------------	-----------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Hjelmerup er nævnt første gang 1383 i formen Hyælmæthorp. Forleddet er enten mandsnavnet "Hialmi" eller "hialm" som betyder "hjelm". Efterleddet er "-torp", som betyder, "bebyggelse". Navne på -torp anses for dannet i vikingetid eller middelalder.</p>
--

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
------------------------------	--

<p>Bemærkninger:</p> <p>En adelby, er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.</p>
--

<p>Historiske tildragelser:</p>
--

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge.
----------	-------------------	----------------------	--------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Ingen gårde synes flyttet, enkelte parcelhuse opført uden at ændre den oprindelige landsbytomt væsentligt.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

En del bevaret.

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

Kun ringe bebyggelse uden for landsbytomten.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 364 ha, heraf opdyrket 1682: 49%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	40	73 ¹	50				
Bebyggelsesenheder:							
	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	7	6	7	7		11	12
Huse:	1						
Huse m/ jord:						8	10
Huse u/ jord:						4	7
I alt:	8	6	7	7		23	29
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
(71)	1664	2	3	2	5,7		
(43)	1688		3	4	10,4		
	1844	4	7				
	1903	7	4	1			
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	47	98	88			
	Børn:	14	36	50			
	I alt:	61	134	138			

1) Ved den endelige taksering i 1688 nedsat til 48 tdr. htk.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			5				2	
1844	11	12						
1903	12	17						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 364 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket 49%. Ejerlavet takseredes i 1688 til 48 tdr. htk. og tilsvarende til 50 tdr. htk. i 1844. Byen havde i 1682 treårig rotation med 4 vange. På ejerlavets østlige "tange" er senere udskilt udflytterbebyggelsen Solevad (nævnt 1. gang 1510), samt enestegården Voldsgård, der hører med til Borreby bebyggelsen (1510: Borgbøg) i nabosognet. Voldsgård har navn efter et anseligt voldsted i gårdens have. Hjelmerup stjerneudskiftedes i 1796, men ingen gårde synes udflyttede. En Gammeltofte vidner om forgængerer for den nuværende bebyggelse. Ved et stort skifte i Ulfeldtfamilien i 1383 omtales 1 gård i Hjelmerup med 1 gårdsæde. I 1472 overgår den samme gård ved et nyt skifte til Lave Brock. I 1531 besad Knud Gyldenstjerne til Iversnæs 2 gårde i Hjelmerup. Hovedparten af byen hørte dog i senmiddelalderen under gejstlige besiddere. Sct. Hans kloster havde i 1400-tallet besiddelser i Hjelmerup og tog i 1509 tingvidne på al skoven til Hjelmerup (i 1664 takseredes byen kun for 6 svins olden, medens Voldsgård da havde 24 svins olden). Dalum Kloster havde i 1533 2 gårde, medens kronen samtidigt havde 1 enkelt gård til Næsbyhoved len. Med reformationen blev kronen således dominerende besidder og fastholdt endnu denne position i 1664, hvor de to sidste gårde var i den svenske adelsslægts Bjelkes besiddelse. Overgangen til selveje skete tidligt i Verninge sogn og var så godt som afsluttet o. 1800. Antallet af gårde i Hjelmerup var i 1500-1600-tallet 7. I forbindelse med overgangen til selveje steg det i normalt omfang, medens husvækstens ekspansion ligger under det normale. Befolkningsvæksten er konsentreret i perioden 1787-1845, men har for perioden 1787-1901 som helhed normal omfang. Bytomten har et reguleret præg, men der synes aldrig at være foretaget egaliserings af byen.

FYNS AMT	Hæred:	Kommune:	Sogn:
	Odense	Tommerup	Verninge

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

- 1) Anlægstype. Den lille adelby af vikingetids-middelalder navnetypen -torp er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Af det oprindelige ejerlav er senere udparcelleret Solevad og Voldsgård. Byformen er den på Fyn ret sjældne regulerede vejby.
- 2) Udviklingstype. Byen domineredes i senmiddelalder af gejstlige besiddere og efter reformationen af kronen. Overgangen til selveje fulgtes af ekspansion i normalt omfang.

Sammenfattende drejer det sig om en forholdsvis sjælden og typeren anlægstype med træg udvikling.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er velbevaret, men en del af det regulerede præg er dog gået tabt.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del udskiftningshegn og er kun ringe bebygget.
- 3) Særlig relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: en Gammeltofte.

Hjelmerupgård Birkelund

Dorteasminder

Håvebjerg

Skræpgård

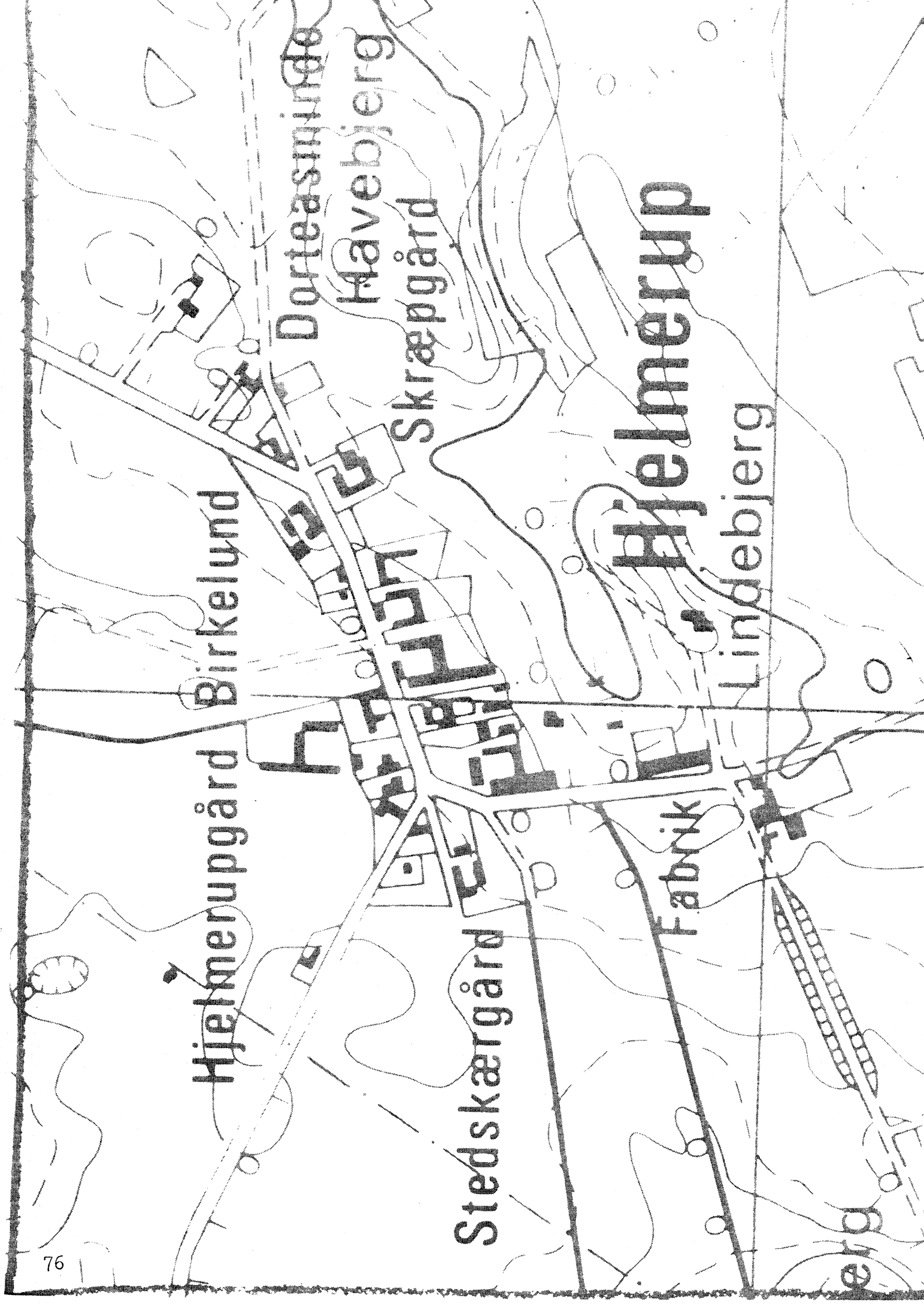
Stedskærgård

Hjelmerup

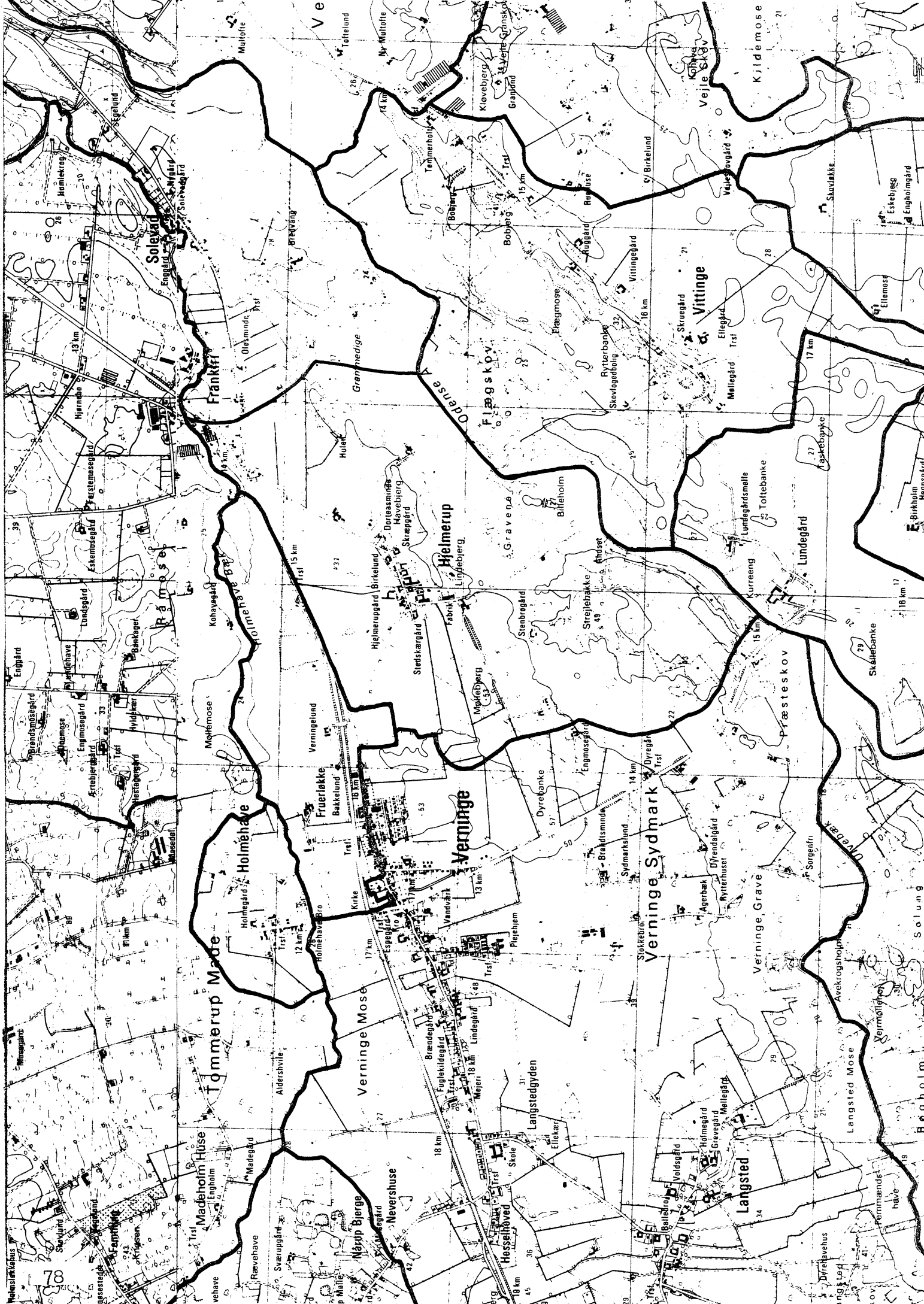
Fabrik

Lindebjerg

erg

Verringe

Verringe Mose

Verringe Sydmark

Vittinge

Solevad

78

18 km

12 km

17 km

18 km

13 km

17 km

18 km

18 km

18 km

18 km

15 km

15 km

15 km

15 km

15 km

15 km

15 km

15 km

15 km

15 km

16 km

16 km

16 km

16 km

16 km

16 km

16 km

16 km

16 km

16 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

17 km

Solevadgård

Hjelmerup

Vittinge

Lundegård

Holme
have

Fruerløkke

Verhinge

Langsted

LANGSTED

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
-----------------	--------------------------	-----------------------------	--------------------------

Navn: Langsted	Navnetype: -sted.
--------------------------	-----------------------------

Bemærkninger:

Langsted er nævnt første gang 1461 i formen Langstesth. Forleddet er adjektivet "lang". Efterleddet "-sted", som oprindeligt betyder "det at stå, ståen". Der er ikke enighed om, hvad det betyder, når det er brugt i stednavne, men de almindeligste tolfninger er: 1) grund for bebyggelse, 2) areal. 3) bebyggelsesnavne på -sted anses for dannet før vikingetid.

Anlægstype:

Adelby

Anlæggelsestidspunkt:

Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.

Bemærkninger:

En adelby, er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

I Langsted boede digteren Ambrosius Stub 1736-38 i en gård (Holmegård), som han havde giftet sig til. Han skal have forfattet et vers på en mindetavle i kirken, som er blevet lavet for sognepræst Lauritz Schytt, der var gift med hans søster.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Uregelmæssig vejforteby (!)

Gårdene ligger på begge sider af en gadeudvidelse (forten). Byen er uregelmæssig og deler sig i to, en vestlig og en østlig del. Den største gårdgruppe er mod V (9 gårde), hvor 3 gårde ligger langs en N-gående vej. I den Ø del 6 gårde, hvoraf de 4 ligger sammen 2 og 2 og en ligger lige uden for byen.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning

år: 1785   figur: Blokudskiftning, mange mindre blokke af uregelmæssig form.

d. Udflytning Ingen.

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: trevangsbrug   rotation: 2/1
 vangeantal: 3 i driftsfællesskab med Verninge?

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Centralfyn, moræneflade der gennemskæres af et ekstra marg. afvandingsdal omgivet af hedeslette.

jordbund: Diluv. lagd. sand med moræneler samt alluv. ferskv. dynd og tørv.

naturlig afgrænsning: Mod S og midt på N-grænsen, ellers ikke.

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng og skov.
 blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

<p>a. By-tomten</p> <p>☒ velbevaret ☐ opløst</p> <p>☐ delvis bevaret ☐ opløst og nybebygget</p> <p>Ingen udflytning, ingen nybebyggelse, veje og skelsystem uforandrede.</p>		
<p>b. Skelsystem</p> <p>☐ vangesystemets hegn ☒ udskiftningshegnene ☐ intet af betydning</p> <p>Større del af u-hegnene.</p>		
<p>c. Ressourceområde</p> <p>☐ større engareal ☒ større skovareal ☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald</p> <p>☐ større overdrevsareal ☐ størsteparten opdyrket</p> <p>Større skovareal SV for byen - moseareal bevaret S for byen.</p>		

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 561 ha, heraf opdyrket 1682: 40%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	70	88	100				
Bebyggelsesenheder:							
	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	17	13	13	15		14	19
Huse:			* 3				
Huse m/ jord:				1		10	10
Huse u/ jord:				2		1	16
I alt:	17	13	16	18		25	45
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
(62)	1664	7	5	1	5,4		
(47)	1688	5	7	3	5,9		
	1844	5	7	2			
	1903	9	7	3			
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	97	161	147			
	Børn:	46	65	70			
	I alt:	143	226	217			

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
-----------------	--------------------------	-----------------------------	--------------------------

	Besiddelsesforhold: Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			9	* 3			4	
1844	14	10						1
1903	19	26						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 561 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket 40%. Ejerlavet takserede som følge heraf ret lavt til 88 tdr. htk. mod 100 tdr. i 1844. I forhold hertil er landgildehartkornet 1664 (70 tdr.) påfaldende lavt. Byen havde i 1682 almindelig trevangsbrug. Af det oprindelige, større ejerlav er Bregnemose udparcelleret. I senmiddelalderen var Dalum Kloster dominerende godsbesidder med 6 gårde i byen, medens kronen under Næsbyhoved len havde 1 enkeltgård. Med reformationen blev kronen således dominerende godsbesidder i byen med i 1664 ialt 9 gårde, møllen og 2 huse. Vedrørende adelsgodset kan nævnes, at Axel Lagesen i 1472 kom i besiddelse af 1 gård i Langsted, ligesom Løgismose i 1532 besad 1 gård. I 1664 var de 4 adelgårde fordelt på diverse ejere, heriblandt nabogodset Lundegård. Overgangen til selveje forløb tidligt i Verninge sogn og var stort set afsluttet o. 1800. Antallet af gårde varierer noget igennem 1500-1600-tallet, dels som følge af forekomsten af småbol på grænsen mellem gård og husklassen. Dels fordi byens største gård i 1664 var besat med 3 fæstere, hvilket giver en glidende overgang til 3 selvstændige gårde. Gårdtallet stiger kun svagt i forbindelse med overgangen til selveje, ligesom hustallets ekspansion i det 19. årh. er af beskedent omfang. Befolkningstallet i 1901 er dalet i forhold til 1845. Gårdene var i 1684 gennemsnitlig lidt mindre end det normale. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering:** Interesse.

- 1) Anlægstype. Den middelstore adelby af før-vikingetids-navneendelsen -sted er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Bytomten er en todelt udgave af uregelmæssig vejforteby. Fra ejerlavet er senere udskilt udflytterbyen Bregnemose.
- 2) Udviklingstype. Byen domineredes i senmiddelalder af gejstlige efter reformationen af kronbesiddelser. En tidlig overgang til selveje ledsagedes af ekspansion i begrænset omfang.
- 3) Begivenheder: digteren Ambrosius Stub har boet i byen.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig, forholdsvis typeren anlægstype uden særlig udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Særlig interesse.

- 1) Bytomten er velbevaret.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt et større skovareal og moseareal.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: -

88

Tilst

Ballebro

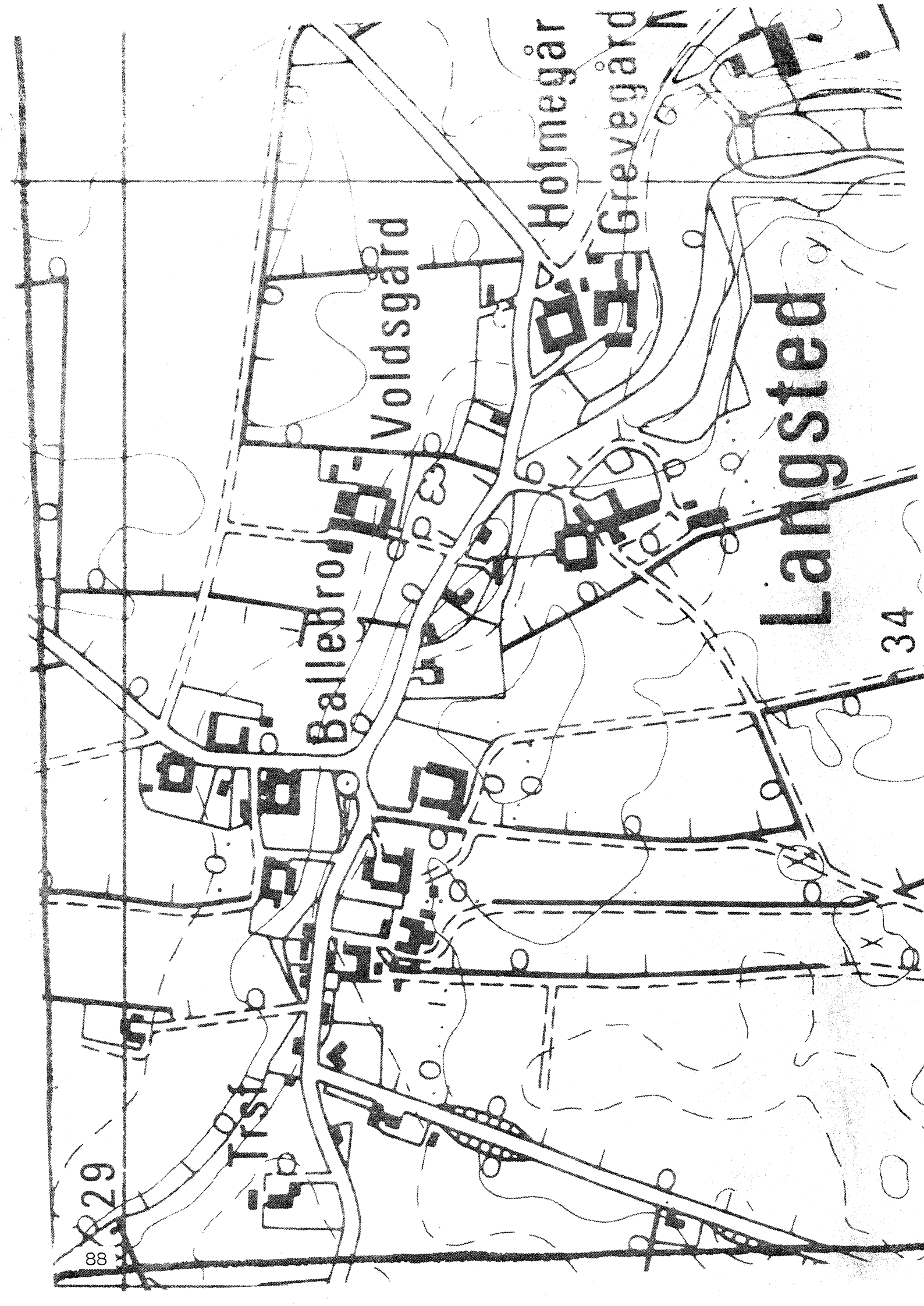
Voldsgård

Holmegård

Grevegård

Langsted

34

GSTEID =

219.500

19.800

210.190

210.190

18

17

16

15

14

13

12

11

10

9

8

7

6

5

4

3

2

1

18.000

17.000

16.000

15.000

14.000

13.000

12.000

11.000

10.000

9.000

8.000

7.000

6.000

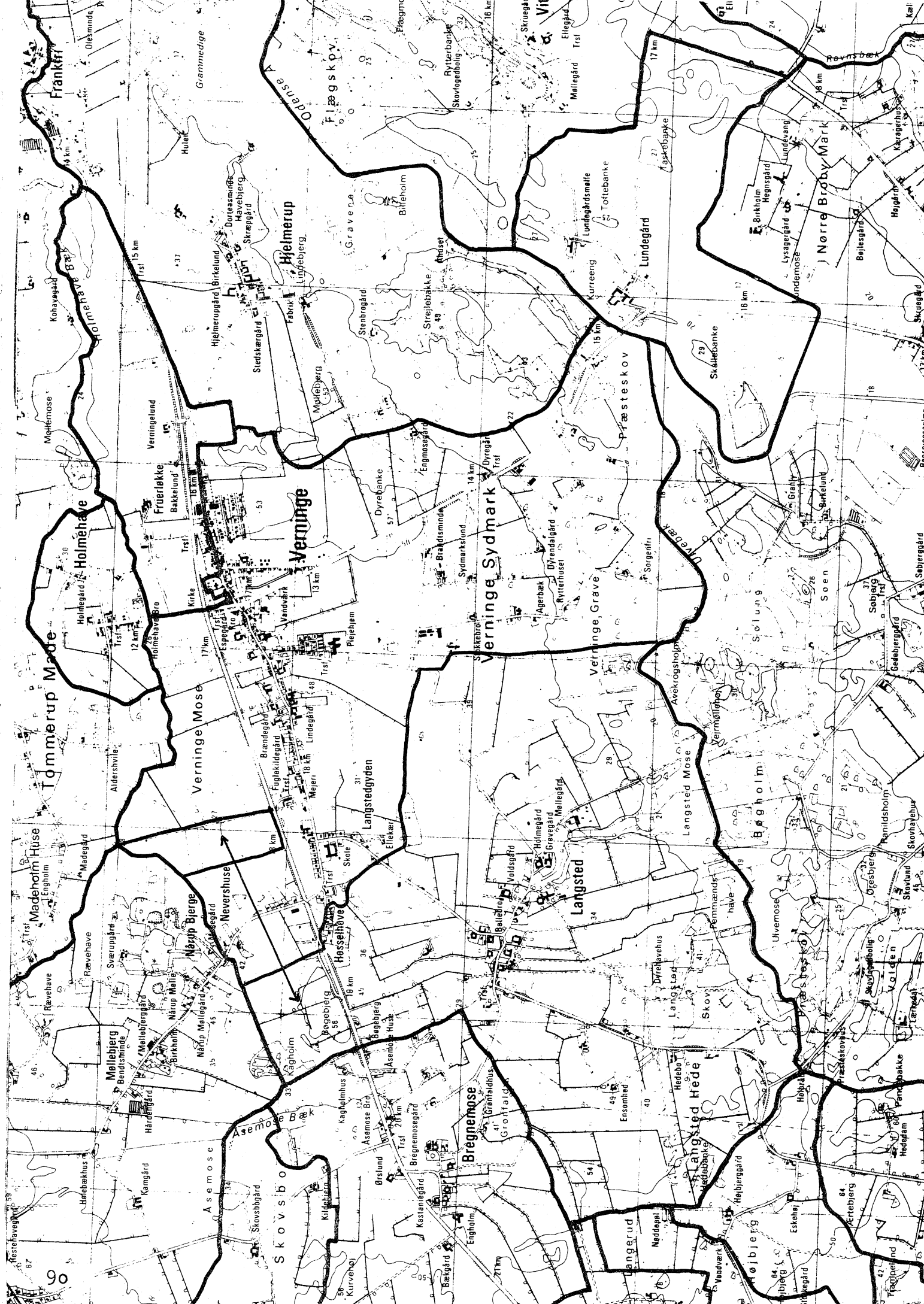
5.000

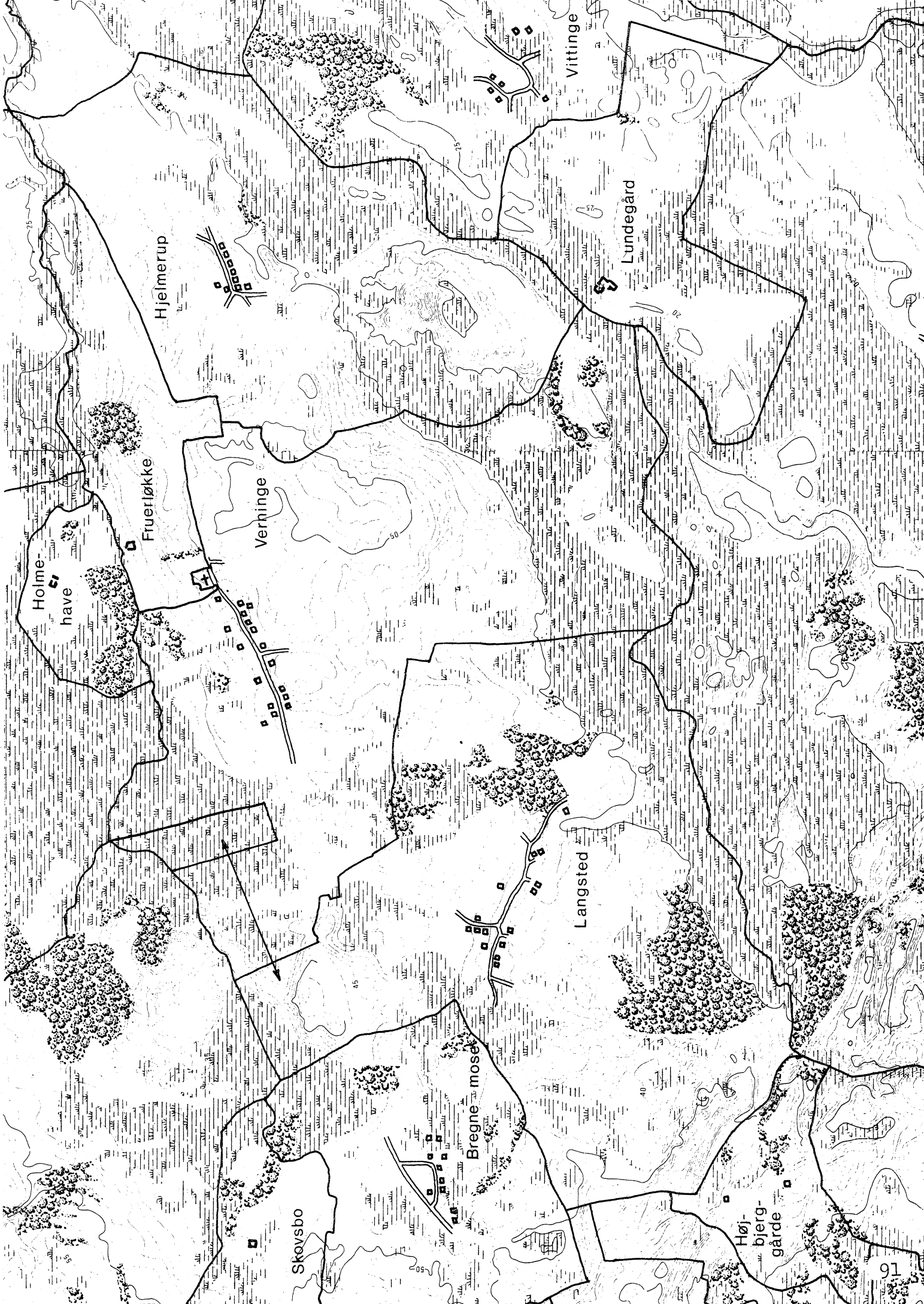
4.000

3.000

2.000

1.000

Hjelmerup

Vittinge

Lundegård

Fruetløkke

Verhinge

Holme
have

Langsted

Skovsbo

Bregne mose

Høj-
bjerg-
gårde

NÅRUP

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
-----------------	--------------------------	-----------------------------	--------------------------

Navn: Nårup	Navnetype: -torp.
-----------------------	-----------------------------

Bemærkninger:

Nårup er nævnt første gang 1383 i formen Northorp. Forleddet er "northær" som betyder "nord". Nårup ligger nordvest for Verninge. Efterleddet er "-torp", som betyder "bebyggelse". Bebyggelsenavne på -torp anses for dannet i vikingetid eller middelalder.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
------------------------------	--

Bemærkninger:

En adelby, er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Hered: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	----------------------	--------------------------	-----------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. **By-tomten** Slyngget vejby.

En meget spredt bebyggelse på begge sider af den meget slyngede vej.
Ingen tendens til større koncentration.

b. **Placering i forhold til by-marken**

centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering

randby   engorientering   kystorientering

Skov støder op til byen både fra N og S.

c. **Udskiftning**

år: 1789   figur: Blokudskiftning, mange uregelmæssigt formede lodder.

d. **Udflytning** 1 gård.

ved udskiftningen

efter udskiftningen 1 gård flyttet ca. 800 m N for byen.

ØKONOMI

a. **Vangesystem**

driftssystem: Trevangsbrug

rotation: 2/2

vangeantal: 2

b. **Ressourceområdets sammensætning**

landskabsform: Vissenbjerg, Uregelmæssige morænebakker.

jordbund: Moræneler diluv. lagd. grus og sand samt senagl. ferskvandsler.

naturlig afgrænsning: Til alle sider.

overvejende

overvejende med større indhold af

blandingsøkonomi med akerjord, skov, enq. Området N for byen er tæt skovbevokset, og der er også skov S og SV for byen - engarealer spredt rundt mellem de andre lodder.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

1 ud af 14 udflyttet. En del nye huse bygget inde i landsbyen, men uden at det ødelægger dens karakter af en langstrakt spredt bebyggelse. Vejsystemet stort set uændret, kun lidt udrettet her og der.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

En del af u-hegnene bevaret.

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

Større skovareal bevaret N for byen.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: dyrket areal 1682: 385 tdr.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	83	69	103				
Bebyggelsesenheder:							
	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	12 ¹⁾	8	11	12 ¹⁾		18	23
Huse:	2	2	3				
Huse m/ jord:				1		24	37
Huse u/ jord:				2		7	35
I alt:	14	10	14	15		49	95
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit			
(36)	1664	4	4	3	7,5		
(42)	1688	6	3	3	5,7		
	1844	8	6	4			
	1903	16	4	3			
Folketal:							
	1787	1845	1901				
Voksne:	84	223	238				
Børn:	55	102	107				
I alt:	139	325	345				

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664				1			11	2
1844	17	29					1	2
1903	23	72						

Udviklingsbeskrivelse:

Ejerlavet er placeret på overgangen til skovbygden og præges af uroligt terræn samt store skovforekomster. I 1664 takseredes byen ialt for 124 svins olden skov. Som følge af den lave opdyrkningsprocent takseredes byen ret lavt til 69 tdr. htk. i 1684 mod 103 tdr. i 1844. Medvirkende til den lave 1684 taksering er også, at byen da havde et relativt ekstensivt tovangssystem. Et typisk skovbygdetræk er det ligeledes, når bytomten er usædvanligt løst opbygget med en glidende overgang til enestegårde (Stenalt og Skovsbo), der skiftevis regnes med og fra byens gårdtal. Nårup blokudskiftedes i 1789, men kun en enkelt gård synes flyttet ud. En følge af byens i forvejen løse struktur. Ved det store Ulfeldt arveskifte i 1383 fordeltes bl.a. Verningeholm og 5 gårde i Nårup. Godset (nu 4 gårde) optræder endnu samlet på skiftet efter fru Johanne af Wemmetofte i 1472 og kom siden i den svenske adelsslægt Bjelkes besiddelse. Henrik Bjelke ejede i 1664 6 gårde og 1 bolshus i byen. Kronen besad i senmiddelalderen en selvejergård og 1 fæstegård i Nårup, samt mageskiftede sig senere til Stenaltgård der i senmiddelalderen hørte til rigshofmester Poul Laxmands enorme godsbesiddelser. Kronen besad endnu Stenalt i 1664, men spillede i øvrigt kun en ringe rolle i byen. Overgangen til selveje forløb tidligt i Verninge sogn og var i hovedsagen allerede afsluttet o. 1800. Antallet af gårde i Nårup synes i 1500-1600-tallet at have været 11 (excl. Stenalt og Skovsbo). I forbindelse med overgangen til selveje ekspanderer gårdtallet stærkt, ligesom hus og befolkningsekspansionen overstiger det normale. Igennem det sidste hundrede år har Nårup udviklet sig som stationsbebyggelse. Byens gårde var i 1684 forholdsvis små, først og fremmest som følge af forekomsten af en række små skovbol.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

Sammenfattende vurdering:

Ingen interesse: Interesse: Stor interesse: Særlig interesse:

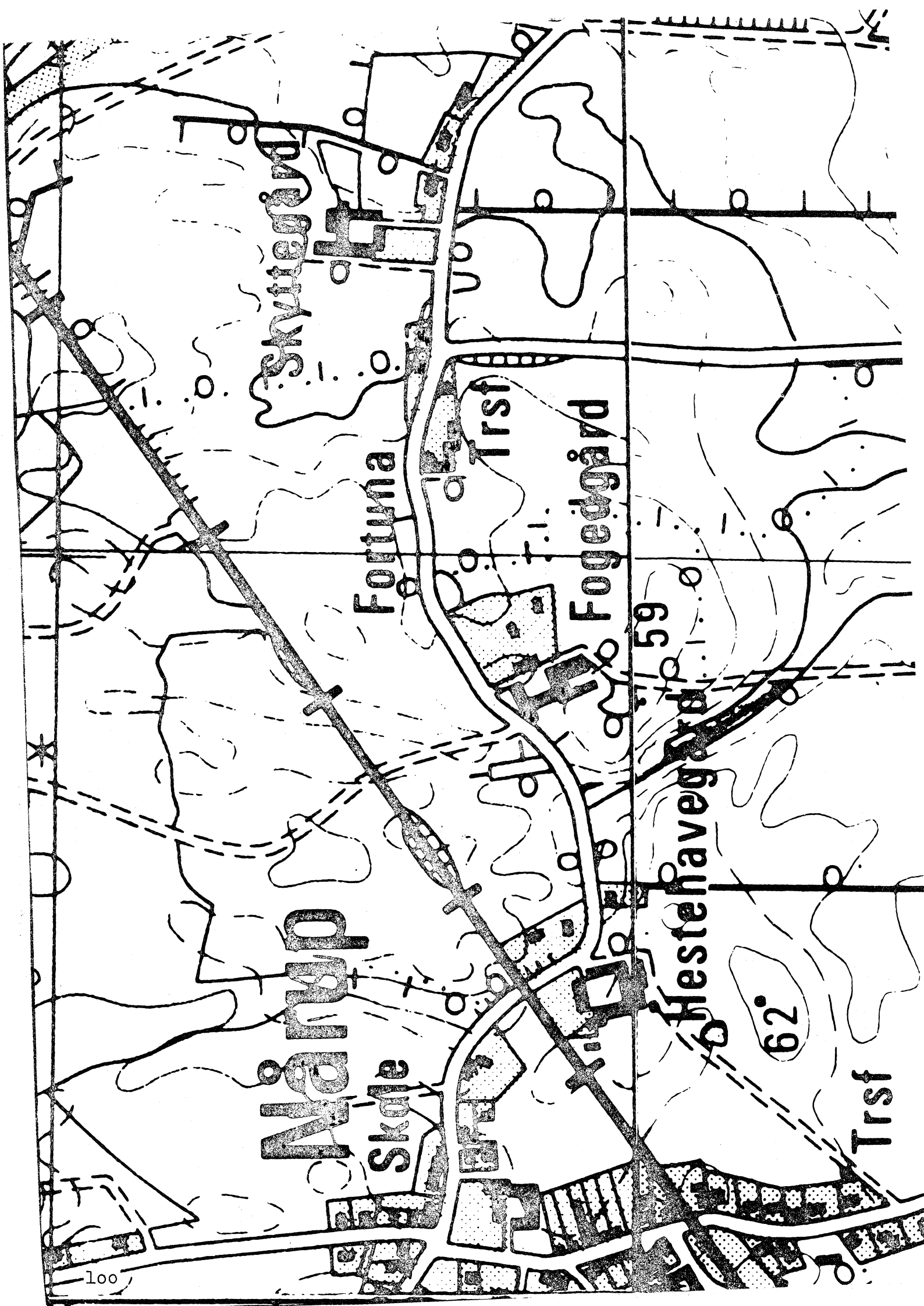
Landsbytypologisk vurdering: Stor interesse.

- 1) Anlægstype. Den middelstore adelby af vikingetids-middelalder navnetypen -torp er centralplaceret i sit ejerlav og har skovorientering. Bebyggelsen er placeret på overgangen til skovbygden og bærer stærkt præg heraf såvel hvad angår den lave opdyrkningsprocent, det ekstensive vangebrug, små skovbol, løst opbygget bytomt med jævn overgang til enestegårde.
- 2) Udviklingstype. Halvdelen af byen hørte i 1300-tallet under godset Verningeholm. Senere kom denne del af byen i den svenske adelsslægt Bjelkes besiddelse. Overgangen til selveje skete tidligt og ledsagedes af en kraftig bebyggelsesvækst. I de sidste 100 år har byen udviklet sig som stations-bebyggelse.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og forholdsvis ren anlægstype, skovbygd-byen, med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er for så vidt velbevaret, men præges af nyere husbyggeri i betydeligt omfang.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del udskiftningshegn samt et større skovareal.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: -

Mårup

Skole

Skyttevej

Fødemåvej

Trst

Fogedgård

59

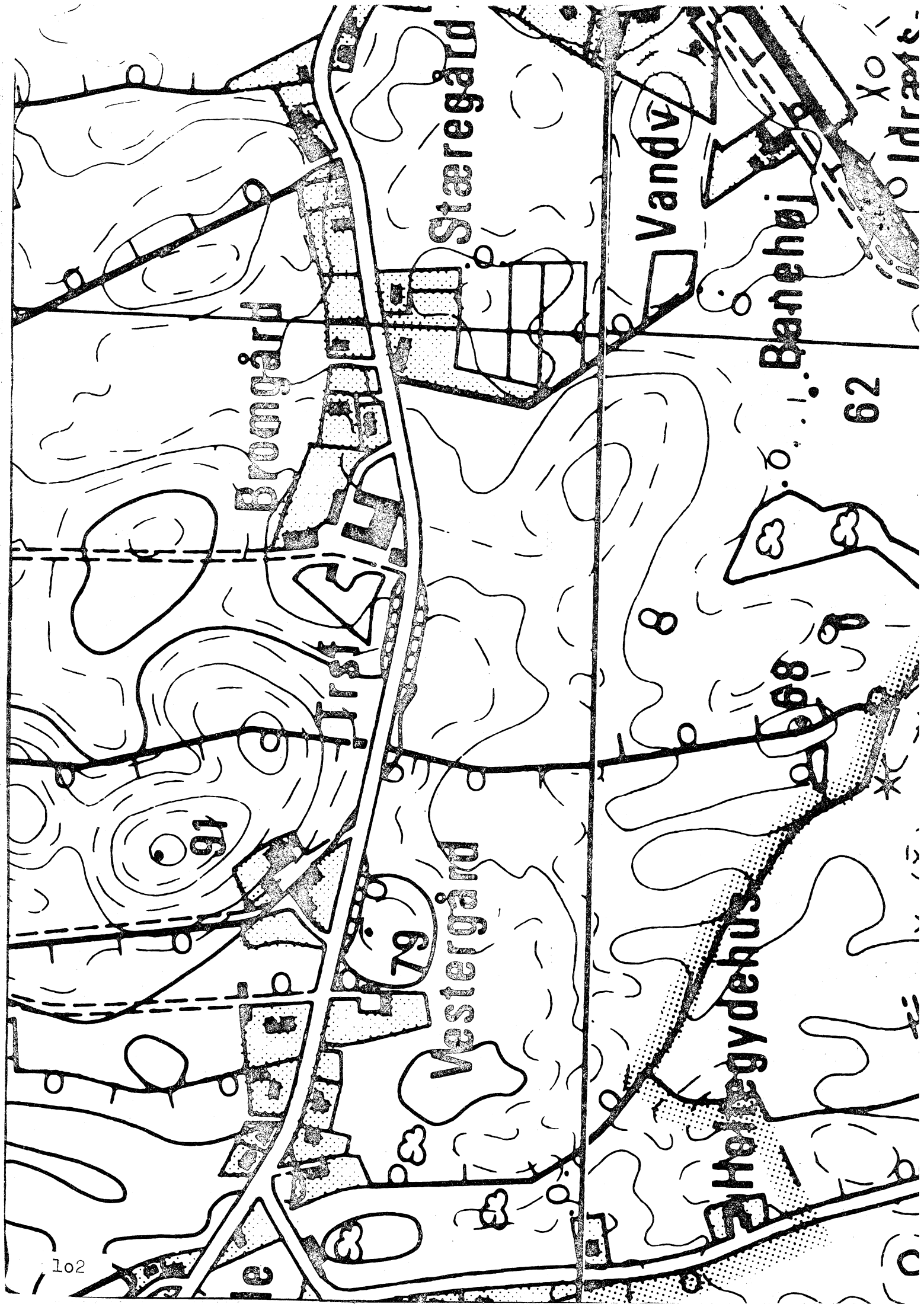
Hestehavevej

62

Trst

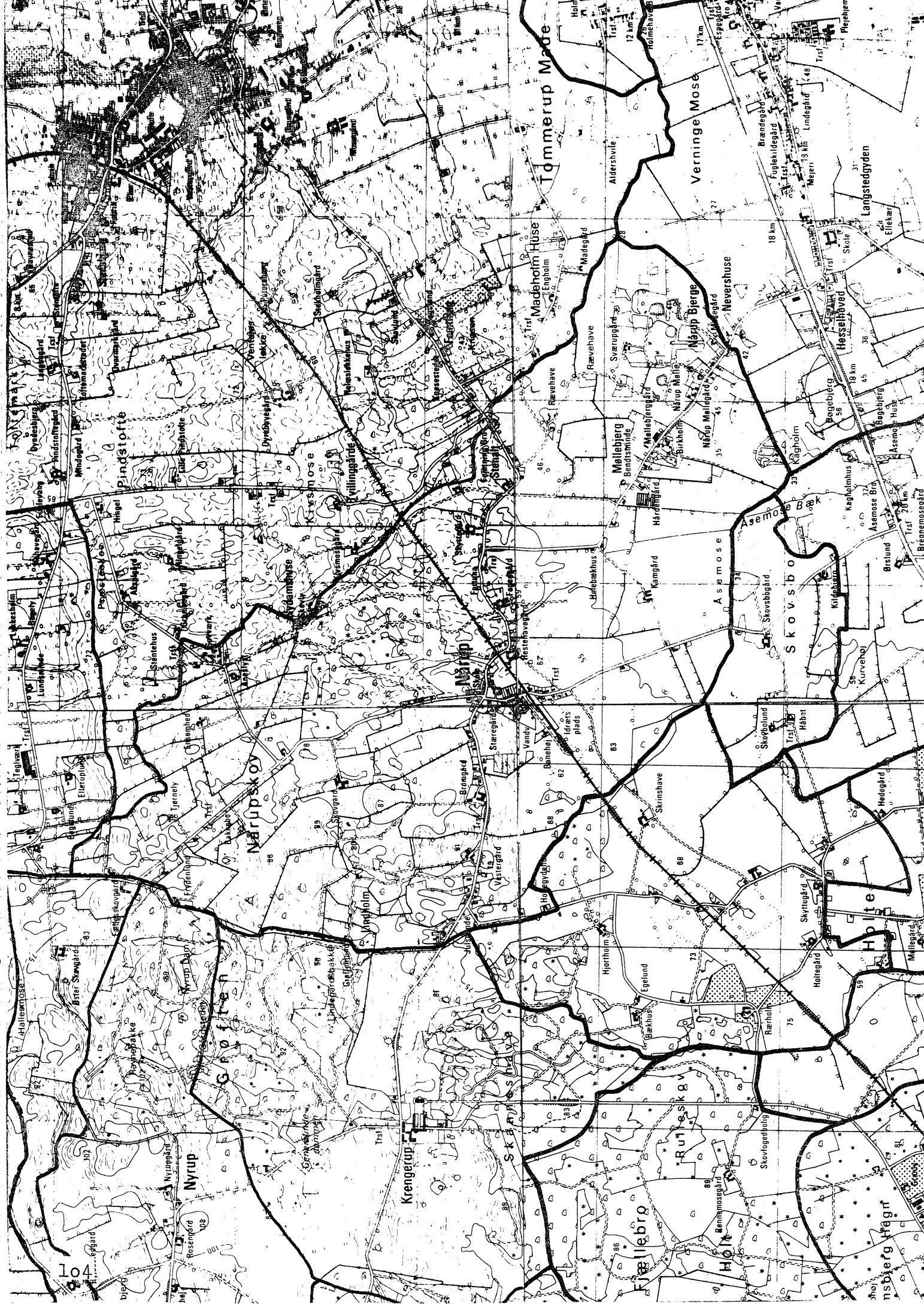
100

Tommerup

Nærup

Skovsbo

Holte

Fjell

Fjellmose

Holm
&
have

VERNINGE

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

Navn: Verninge	Navnetype: -inge.
-------------------	----------------------

Bemærkninger:

Verninge er nævnt første gang 1383 i formen Wærninghæ. Forleddets oprindelse er omstridt. 1) "wærn", som betyder "forsvarsanlæg, befæstning" 2) "warn", som kan komme af "wara" (udmark), 3) "wærn" (behagelig, rolig), 4) ånavnet "Wærn". Efterleddet er "-inge", en afledningsendelse, som tolkes som værende enten et oprindeligt naturnavn eller betydende "et område tilhørende en bestemt gruppe mennesker". Bebyggelsesnavne på -inge anses for dannet før vikingetid.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
-----------------------	---

Bemærkninger:

En adelby, er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

I Verninge sogn fødtes 1862 forsøgsleder N.J. Nielsen.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verving
-----------------	-------------------	----------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens gårde ligger lidt uregelmæssigt samlet langs den ØV-gående vej med omtrent lige mange gårde N som S for vejen. Kirken ligger østligst i landsbyen.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby
 agerorientering
 skovorientering
 åorientering
 randby
 engorientering
 kystorientering

Byen er blevet en randby, da præstegårdens jord er udskilt i eget ejerlav og har været "i arilids tid". P. Nissen s. 154.

c. Udskiftning

år: 1788   figur: Blokudskiftning omkring landsbyen (N og S for denne stjerneudskiftning, men uregelmæssig blokudskiftning i resten.

d. Udflytning Ingen.

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem   driftssystem: trevangsbrug   rotation: 2/1
vangeantal: 3

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Centralfyn, Hedeslette og moræneflade med terrasseskrænter.

jordbund: Moræneler og alluv. ferskvandsdynd samt lidt diluv. lagd. sand.

naturlig afgrænsning: Mod NV og S, ellers ikke.

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng og mose.

blandingsøkonomi med

Engjord spredt rundt i bymarken og et større engområde i den S del af bymarken - her er også et moseområde.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Ingen gårde udflyttet, men der er sket nybebyggelse op til den gamle bykerne, dels Ø for byen, dels S for, langs den eksisterende vej. Et vejkennembrud midt i byen med en NS-gående vej. (Vejen også lagt uden om selve byen nu, med en vej N for byen). Ved den nye bebyggelse er kirken blevet mere centralplaceret i byen.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

Kun en lille del af u-hegnene.

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 533 ha, heraf opdyrket 1682: 59%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	103	122	98				
Bebyggelsesenheder:							
	1511	1600-10	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	20 *	17 *	19 *	18		20	29
Huse:	1	5	5 *				
Huse m/ jord:				3		18	40
Huse u/ jord:				5		18	27
I alt:	21	22	24	26		56	96
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.			Gennemsnit
(44)	1664	8	6	4			5,7
(44)	1688	5	8	5			6,7
	1844	11	8	1			
	1903	22	5	2			
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	115	245	326			
	Børn:	65	115	143			
	I alt:	180	360	469			

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	-------------------	----------------------	-------------------

	Besiddelsesforhold:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	Selvejere:							
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664	1		11	2			7	3
1844	20	33						3
1903	29	67						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 533 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket ikke mindre end 59%. Byen takserede som følge heraf ret højt til 122 tdr. htk. mod 98 tdr. i 1844. Byen havde i 1682 alm. trevangsbrug og der synes endnu i 1600-tallet at være taget agerjord ind fra hede og overdrevsarealer, ligesom skovarealerne efter svenskekrigene 1657-60 var i stærkt forfald. Præstegården fik allerede tidligt sine jorde udskiftet af fællesskabet med bønderne. Byen blokudskiftedes i 1788. Ved det store Ulfeldt arveskifte i 1383 tilfaldt hovedgården Verningeholm med 4 gårde og 1 gård-sæde i Verninge By Christine Axelsdatter. I 1472 optræder dette gods fortsat samlet på skiftet efter fru Johansen af Wemmetofte. Det bestod da af 8 gårde, idet hovedgården åbenbart var udparcelleret. En del af dette gods kom senere til den svenske adelsslægt Bjelke, der i 1664 besad 2 gårde og 2 bolshuse i Verninge. Den øvrige halvdel af byen tilhørte i senmiddelalderen gejstlige besiddere. Foruden præstegården lå der 2 gårde til Verninge kirke i byen, medens Skt. Knuds Kloster i Odense i 1455 gav kære på 3 gårde i Verninge, som med urettet var kommet fra klostret. Dalum Kloster ejede i 1533 andre 3 gårde i Verninge. Kronen, der i forvejen var i besiddelse af 1 selvejergård blev således dominerende godsbesidder ved reformationen og fastholdt denne position endnu i 1664. Overgangen til selveje forløb tidligt i Verninge sogn og var i hovedsagen allerede afsluttet o. 1800. Antallet af gårde synes fra 1511 til 1844 ret uændret af have ligget omkring 20 og stiger herefter i normalt omfang. Hustallets vækst i det 19. årh. følger det normale mønster, medens befolkningsvæksten ligger i overkanten af det normale. Gårdene var i 1684 af normal størrelse, og der er ingen spor efter den tidligere hovedgård, Verningeholm. Byen synes aldrig egaliseret. I 1610 nævnes en mølle. Byen ekspanderede voldsomt i andelstiden og har fra denne stid bl.a. bevaret forsamlingshus, missionshus, alderdomshjem, apotek, andelsmejeri.

FYNS AMT	Herred: Odense	Kommune: Tommerup	Sogn: Verninge
----------	----------------	-------------------	----------------

Sammenfattende vurdering:

Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse:

Landsbytypologisk vurdering: Interesse.

- 1) Anlægstype. Den middelstore kirke-adelby af før-vikingetids navneendelsen -inge er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er slynget vejby.
- 2) Udviklingstype. Byen husede i 1300-tallet et højadeligt gods Verningeholm. Hovedgården udparcelleredes inden 1472. Byen domineredes efter reformationen af kronbesiddelser. En tidlig overgang til selveje ledsagedes af en forholdsvis kraftig bebyggelses- og befolkningsvækst, hvorunder Verninge i høj grad fik præg som andelslandsby.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig ikke særlig typeren anlægstype med enkelte udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret, men præges af nybebyggelse og vejreguleringer.
- 2) Kulturlandskabet har ikke bevaret hegn af betydning.
- 3) Særlige relikter: kirke. *Rydbørshole*
- 4) Arkæologiske interesser: -

Kirke

17 km

17 km

13 km

erlinge Mose

Isst
Lindegård

Vandværk

Trst

Brændegård

Stakildegård

18 km Lindegård

48

